

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

ORGAAN VOOR DE MEDEDELINGEN VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

20^e JAARGANG

WOENSDAG 16 OCTOBER 1935

No. 1033

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties f 0,50 per regel. Plaatsing bij abonnement
volgens tarief. Administratie van abonnementen en adver-
tenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam,
Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No.
145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in
Nederland f 20,—. Buitenland en Koloniën f 23,— per
jaar. Losse nummers 50 cents. Economisch-Statistisch
Kwartaalbericht f 1.—. Leden en donateurs ontvangen
het weekblad en het Kwartaalbericht gratis en een reductie
op de verdere publicaties.

INHOUD.

	Blz.
HET COMPENSATIEVERKEER IN DEN BUITENLANDSCHEN HANDEL door C. A. Klaasse.....	888
Een treurspel door Prof. Dr. N. J. Polak.....	890
De Indische Regeering en de rubber-puzzle door J. F. Haccoë.....	891
Verplichte verzekering van wettelijke aansprakelijk- heid in Nederland door Dr. P. D. Pestman.....	893
Ook Nederland's nationale „havengeweten” ontwaakt door W. van Looveren.....	895
AANTEKENINGEN:	
Bevordering van het toerisme in Nederland.....	898
De betekenis van ordening van het Nederlandsche bedrijfsleven.....	899
Conjunctuurdiagnose.....	900
De 14de publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut.....	902
De zichtbare suikervoorraden in de wereld.....	902
INGEZONDEN STUKKEN:	
Het crediet der publieke lichamen en der hypotheek- banken door Mr. J. van Galen.....	902
Gevolgen van ingrijpen in hypothecair crediet in ons land en elders door Mr. A. J. S. van Lier met Naschrift door J. J. Korndorffer.....	904
De Regeering en het probleem der vaste lasten door S. W. Prins.....	905
STATISTIEKEN.....	907—910
Geldkoersen. — Wisselkoersen. — Bankstaten.	

15 OCTOBER 1935.

Deze week is in de positie van onze geldmarkt een kleine verbetering gekomen. De rente voor drie-
maands bankaccepten is van 5½ pCt. op 5¼ pCt.
teruggelopen, waarbij door de nemers wel een weinig
gespeculeerd is op een eventuele verlaging van het
bankdisconto. De rente voor schatkistpapier ligt iets
lager; drie-maandspromessen noteeren ca. 5 pCt.,
6-maands 4½ pCt., 1- en 2-jaars 4¾ pCt., 3-jaars
4½ pCt. en 4- en 5-jaars 4 pCt. De omzetten zijn niet
groot; men wacht de nieuwe inschrijving af. Call-
gelden waren ook wat ruimer; de noteering is van
5½ op 5¼ pCt. teruggelopen. De animo om gelden
op prolongatie te geven was nog steeds niet groot.
Men schijnt bevreesd te zijn, dat bij eventuele moei-
lijkheden de terugbetaling van op prolongatie ge-
geven gelden aan beperkende bepalingen gebonden zal
zijn. Na de geheele week 6 pCt. te hebben genoteerd,
was de prolongatierente gisteren 5¼ pCt.

Op de wisselmarkt bleef de toestand onveranderd;
er bleef vraag naar Dollars en aanbod van Ponden.
Ondanks de voortdurende vraag is de Dollar hier
nog iets achteruitgelopen — van 1.48 op 1.47^{9/16},
terwijl het Pond van 7.25 op 7.23½ terugging. De \$/£
koers werd op 4.90¼ vastgehouden. Fransche Francs
kwamen van 9.75 op 9.72¼. Men schijnt in Frankrijk
wederom veel zorg voor de politieke toekomst te heb-
ben, wat tengevolge heeft dat men steeds minder ge-
rust wordt voor de toekomst van den Franc.

De £/Frs. koers veranderde weinig; hij werd op ca.
74.40 vastgehouden. Belga's kwamen van 25 op 24.83.
De verlenging van de Belgische schatkistbiljetten
had noch op de geldmarkt noch op de wisselmarkt
eenigen invloed. Ook uit België komen steeds meer
berichten, die op een kleiner wordend vertrouwen in
de eigen valuta gaan wijzen. Marken liepen terug van
59.50 op 59.32¼. Registermarken waren aangeboden,
terwijl voor Creditsperrmarken eenige vraag te con-
stateeren viel. Zwitsersche Francs 48.16—48.06. Lires,
zonder veel zaken, ondanks de contrôle, lager: 12.—.
Canadeesche-Dollars 1.45½.

De marges op de termijnmarkt zijn kleiner gewor-
den. Ponden en 1- en 3-maandslevering deden ten-
slotte 3½ resp. 14 c. agio, Dollars ¾ resp. 3½ c. Er
was overwegend aanbod van termijnen.

Op de goudmarkt zijn de prijzen teruggelopen.
Baren levering Amsterdam noteeren f 1649.50, leve-
ring Londen f 1.649. Eagles doen 2.50¼ — nog voort-
durend gezocht voor buitenlandsche rekening —
Sovereigns 12.29 en Gouden Tientjes 10.34. Marken
bankpapier zijn zeer aangeboden; de koers liep tot
40.80 terug. Veel vraag is er de laatste weken naar
Dollar-noten, die hooger dan kabel-uitbetaling geno-
teerd staan.

HET COMPENSATIEVERKEER IN DEN BUITENLANDSCHEN HANDEL.

Oorzaken van het compensatieverkeer.

Een van de producten van de ontredde van het internationale goederenverkeer en daarmee het internationale geldverkeer is het instituut van den compensatiehandel. De landen, welke het evenwicht tusschen (zichtbare en onzichtbare) import en export verbroken zagen, en niet in staat waren geruimen tijd een invoeroverschot te financieren, hetzij uit den goudvoorraad, dan wel door nieuw opgenomen credieten (vrijwillig door het buitenland verstrekt, dan wel onvrijwillig gegeven in den vorm van bevroren vorderingen), zagen zich, nadat de beide genoemde overbruggingsmiddelen uitgeput waren, genoopt om den deviezenhandel aan banden te leggen, resp. in nog enger keurslijf te wringen dan tevoren reeds het geval was. Deze landen-met-deviezenrestrictie moesten derhalve den invoer aan banden leggen, althans de afgifte van vreemde valuta voor de betaling daarvan. Het daarvoor toegepaste systeem was in de meeste landen verschillend en in elk land doorliep de reglementeering zekere stadia, die bijv. in Duitschland, een der voornaamste landen uit deze groep, in het „neue Plan” van Dr. Schacht haar culminatie vonden.

Hoezeer ook technisch van opzet verschillend, hadden toch in alle landen de deviezenbepalingen dit gemeen, dat er een directe band werd gelegd tusschen import en export. Aangezien nu eenmaal de uitvoer de valuta moet verschaffen om den import te kunnen betalen, was de invoer en den omvang daarvan in zekeren zin secundair, hoewel naar de beteekenis voor de volkshuishouding natuurlijk primair. Dat algemeene verschijnsel nu: het aan elkaar koppelen van in- en uitvoer als geheel moest vanzelf de tendens in zich bergen om die koppeling ook bij individueele transacties tot stand te brengen. Is men eenmaal zoover, dan is het compensatieverkeer geboren, want dit is immers niet anders dan een verbinding van een in- en een uitvoertransactie. Ook daarbij zijn intusschen weer een groot aantal schakeeringen denkbaar, zoowel wat principe als technische uitwerking betreft.

Daarbij zijn twee groote groepen te onderscheiden: men kan het particuliere compensatieverkeer beschouwen als een vorm van tenuitvoerlegging van het algemeene uitgangspunt: geen invoer zonder evenredige uitvoer. In dat geval kan het heele normale handelsverkeer op compensatiebasis plaats vinden, en wordt dus de importeur tot invoer gemachtigd, omdat er tegelijkertijd een bepaalde uitvoertransactie tot stand komt, die hij aanwijst als te valideeren tegenover zijn import. Tusschen beide affaires is dan wel een parallel — maar nog geenszins een causaal — verband. Er worden dus aan beide affaires geen speciale eischen gesteld, de kans, en soms zelfs de waarschijnlijkheid, bestaat, dat ook zonder compensatie beide tot stand gekomen waren; zoodat de compensatie eigenlijk slechts een methode van wederzijdse administratie is.

Daartegenover staat een ander uiterste: compensatie wordt alleen toegestaan wanneer de uitvoer een „additioneel” karakter draagt, waarbij dus de heele „normale handel”, die ook zonder compensatie geacht wordt tot stand te komen, daarvan is uitgesloten, zoodat hier een „extra” handelsbeweging ontstaat, waarbij tusschen in- en export niet slechts een parallel, maar wel degelijk een causaal verband bestaat. Den importeur wordt daarbij veroorloofd invoer tot stand te brengen boven en behalve zijn portie in het normale handelsverkeer, waartoe de deviezensituatie de gelegenheid biedt; omdat hij ervoor zorg draagt, dat er ook een extra uitvoer geschiedt.

Daartusschen liggen dan de velerlei schakeeringen, die in de practijk het meest voorkomen, waarbij wel aan den export speciale eischen worden gesteld, doch geenszins als een wet van Meden en Perzen geldt, dat

de uitvoer alleen, maar dan ook alleen, te danken is aan de importaffaire. Integendeel, vaak wordt die band tegengewerkt doordat het den betrokkene verboden wordt premies te betalen, hetgeen overigens meestal slechts beteekent, dat die premiebetaling naar het buitenland wordt verschoven.

In Duitschland, waar het compensatieverkeer zeer grooten omvang heeft bereikt, wanneer men althans meerekent de handel die via ASKI (Ausländer-Sonder-Konto für Inlandszahlungen) plaats vindt, welke de facto immers een speciale en wel technisch zeer vereenvoudigde vorm van compensatiehandel beteekent en wel vaak in den vorm van driehoekscompensatie, is van eenige eisch van additionaliteit geen sprake (afgezien van de clearingcompensatie met ons land, die een heel anderen opzet heeft). Dat neemt niet weg, dat wel degelijk door die compensatie transacties tot stand komen, die anders zouden hebben schipbreuk geleden. Hoewel in Duitschland zelve het betalen van compensatiepremies door den importeur is verboden, wordt toch, doordat de buitenlandsche leverancier, ondanks de prijscontrole door de Überwachungsstellen, een boven de wereldmarkt liggenden prijs ontvangt, waardoor deze daarvan een premie kan aanbieden aan den koper van Deutsche waren, de aankoop prijs dier Deutsche goederen verlaagd, het concurrentievermogen derhalve verhoogd, hetgeen de tendens tot omzetvergroting in zich draagt. Het blijft echter bij die tendens, de eisch van „Zusätzlichkeit” wordt niet gesteld.

Anders is het bijv. in Italië, waar wel premieverrekening tusschen in- en exporteur is toegestaan — onder controle van het Instituto Nazionale per i Cambi con l'Estero — en waar aan importeurs extra invoerconsenten worden verstrekt bij compensatie, waarbij dan ook van die transactie uitgesloten zijn uitvoeren, waarvan aangenomen mag worden, dat zij ook zonder de prikkel der premie tot stand komen, bijv. die van typisch nationale producten als zuidvruchten, wijnen, enz. Het additionele karakter van den uitvoer wordt wel niet precies onderzocht, maar toch komen alleen die affaires in aanmerking, waarbij de compensatie de tendens tot exportvergroting in zich houdt (dit alles geldt ook al weer niet met betrekking tot de Nederlandsch-Italiaansche compensatie, die, evenals bij dit verkeer met Duitschland, geheel buiten het kader van de aldaar geldende compensatie-opzet valt).

Ligt derhalve de origine van het compensatieverkeer in landen met deviezenrestricties, dat neemt niet weg, dat in den loop der ontwikkeling ook de tegenpartijen dezer landen in het handelsverkeer soms behoefte voelden aan compensatie. De ratio in die andere landen, waaronder ook ons land, was natuurlijk een geheel andere. Wij behoeven ons in de importen nog niet zoo te beperken, dat de handelsbeweging aldus „gemanaged” moet worden, dat de invoer door uitvoer wordt gedekt. Niet deviezen nood drijft ons tot compensatie, niet de wensch om tegenover elken import ook uitvoer te doen stellen, maar veeleer de wensch om tegenover elken uitvoer ook zorg te dragen voor evenredigen import. Uitvoer naar landen met deviezenrestrictie kan immers slechts betaald worden, wanneer er ook import is: Als die import er is zorgt de clearing, dat de uitvoer betaald wordt, maar het plaats vinden van dien import wordt dus een primair doel, waaraan nu de compensatie dienstbaar wordt gemaakt.

Ondanks dit algemeene uitgangspunt is echter ook hier de verschijningsvorm van de compensatie vaak verschillend, zoo verschillend zelfs, dat men bijna van uiteenlopende bedoeling en opzet zou kunnen spreken. In hoofdzaak zijn hierbij twee categorieën te onderscheiden, waarvan het prototype te onzent wordt gevormd door de compensatie met Duitschland enerzijds en door die met Italië anderzijds. Aan deze beide typen zij hieronder in de eerste plaats de aandacht gewijd.

Het karakter van het compensatieverkeer met Duitsland.

Beginnen wij met de Nederlandsch-Duitsche compensatie (hoewel dat historisch niet het eerste type is, wijl het voorafgegaan werd door de compensatie met O chili, die wat opzet betreft, veel meer lijkt op het met Italië juist ingevoerde stelsel). Reeds spoedig na de invoering van de gedwongen clearing met Duitsland bleek, dat, rekening houdend met de andere factoren, die naast den goederenexport uit de clearing gedekt moesten worden, de import niet voldoende was om een vrijen export te kunnen handhaven zonder tot een groeiend deficit te komen. Resultaat: de export naar dit land moest aan grenzen, de betalingscontingenten, worden gebonden. Nu was één van de voornaamste oorzaken van dit verloop, dat de invoer uit Duitsland in de laatste jaren sterk is teruggelopen, en dat feit was, althans tot op zekere hoogte, toe te schrijven aan de omstandigheid, dat door allerlei oorzaken het prijsniveau in dat land, in vergelijking tot het wereldmarktniveau, te hoog is geworden. Een van de endogene oorzaken van dat verschijnsel was de financiering der werkverschaffing; daarnaast valt een exogene factor te noemen: de deviezenschaarschte, die tot invoerbepijking en daardoor tot verhoogde prijzen van stapelartikelen en fabrikaten leidde. Er waren nu dus naast elkaar twee feiten: eenerzijds een belemmering van onzen uitvoer (die in Duitsland een beteren prijs kon bedingen dan elders, hetzij omdat daar de prijzen hooger waren dan elders, hetzij omdat elders afzet voor de betrokken producten in het geheel niet of slechts tegen afbraakprijzen te verkrijgen was) en anderzijds een teruggaan van onzen invoer uit dit land, omdat van elders de goederen goedkooper konden worden verkregen. Daar lag dus een mogelijkheid tot nivelleering, waardoor voor beide bewegingen de rem kon wegvallen, resp. lossen zou komen te staan.

In het kort komt de oplossing, waartoe deze situatie aanleiding geeft, hierop neer: de uitvoer offert een deel van de meeropbrengst in Duitsland op om den invoer, die vroeger geschiedde, maar nu naar andere leverancierslanden is verschoven, weer mogelijk te maken. Die oplossing kon weer op tweeërlei wijze tot stand gebracht worden: generaal of incidenteel. De eerste oplossing zou het gemakkelijkst en meest radicaal bereikt zijn, wanneer men eenvoudig de basiscoers voor de clearingverrekening zou hebben verlaagd, waardoor dus de invoer in zijn geheel een prikkel zou hebben ontvangen uit een opoffering, die de heele uitvoer zou moeten brengen. De tweede mogelijkheid lag in het onaangetast laten van het bestaande handelsverkeer, en het toepassen van de vorenomschreven nivelleering op een spits van additioneelen handel. Voor dit laatste was heel veel te zeggen, omdat immers, ondanks de te hooge prijzen voor vele artikelen in Duitsland, toch nog een paar honderd millioenen normaal handelsverkeer overbleef, en er weinig aanleiding was, om voor dien handel ten laste van de exporteurs een douceurtje te verstrekken aan de importeurs. Aldus kwam men ertoe het sedert ruim een half jaar werkende stelsel der clearingcompensatie in te voeren.

Uitgangspunt daarbij was om de bestaande clearingmassa ongemoeid te laten, maar exporteurs te veroorloven boven de voor het sluitend houden van de clearing vastgestelde contingenten extra export te bewerkstelligen en via de clearing te incasseeren, mits tegenover dien export een extra-invoer plaats vond. De exporteur zoekt dus importeurs, die in staat waren Deutsche goederen te koopen in plaats van die goederen van elders tegen lagere prijs te betrekken, waarvoor dien importeur natuurlijk een voldoende compensatiepremie moest worden geboden om het prijsverschil te overbruggen plus hem nog een zekere extra-marge te laten. De afwikkeling van deze transacties vindt gewoon over de clearing plaats, en

wordt daarbij geheel met de normale clearingmassa vermengd. In verband daarmee o.a. is ook vastgesteld, dat de invoer in compensatie het dubbele moet belopen van den uitvoer, wijl immers uit de betalingen van den invoer ook verschillende andere posten dan alleen uitvoer gedekt moeten worden.

Deze compensatie kent dus de volgende essentialia: 1. doel is een additioneel handelsverkeer te scheppen, waarbij: 2. de invoer alleen maar mogelijk is, dank zij een geldelijk offer, dat de exporteur brengt, zoodat men: 3. den exporteur kan veroorloven boven de normaal toegestane bedragen te exporteerden. Tenslotte is er, zooals gezegd, sprake van: 4. clearingcompensatie, omdat ook de compensatieposten verder geheel over de clearing loopen, de exporteur het clearingrisico loopt, onderworpen is aan den normalen wachtermijn, enz. Dit laatste punt is overigens niet essentieel voor dezen opzet; men had evengoed een andere regeling kunnen treffen, en de exporteurs van het normale clearingrisico kunnen ontheffen, omdat zij immers zelf zorgdragen, dat er voldoende invoer tegenover hun uitvoer staan, zoodat het vastloopen van de clearing nimmer aan hun te wijten kan zijn, in tegenwoordig zij tot verbetering van de rekening bijdragen, gezien de bovenvermelde verhouding export-import 1 : 2. Uit utiliteitsoverwegingen heeft men dat echter niet aldus geregeld.

Het karakter van het compensatieverkeer met Italië.

Daarnaast staat dan het andere prototype van compensatie met feitelijk geheel andere strekking, waarvoor wij de regeling met Italië als voorbeeld zullen nemen. De opzet van de clearing is daar trouwen anders. Een beperking van den uitvoer bestaat hier niet, althans niet een contingent voor de clearingvereffening, dat kleiner is dan de handelsverdragscontingenten. Toch is er feitelijk nu reeds aanleiding om aan te nemen, dat de clearing met Italië een zeer ongunstig verloop zal hebben, in een mate, die voor de ontwikkeling van de Nederlandsch-Duitsche clearing wellicht niet zooveel zal onderdoen. De cijfers gedurende het korte verloop van deze clearing wijzen reeds een deficit aan van rond 17 pCt. (voor Nederland-Italië, rekening A, de rekening B voor Indië-Italië blijve hier in verband met haar specialen aard buiten beschouwing). Men mag aannemen, dat dit beeld sterk geflatteerd is. Terwijl immers de cijfers van de stortingen hier „bij” zijn, is er in die van de stortingadviezen uit Italië waarschijnlijk een flinke achterstand, zoodat in werkelijkheid het tekort heel wat grooter zal zijn dan de gepubliceerde cijfers aantoonen. Uit dien hoofde zou men derhalve ook een exportcontrole verwachten. En wellicht zal dat ook gebeuren.

Het is echter denkbaar, dat men voorloopig eens bij deze clearing een heel ander middel tot evenwichtshandhaving wil probeeren en wel juist: de compensatie. Wanneer men nl. elken exporteur toestaat compensatietransacties te sluiten en wel met het beding, dat, indien de import-tegentransactie wordt betaald, die gelden zullen worden aangewend om den exporteur te voldoen, dan zal een tekort in de clearing nimmer kunnen ontstaan voor die exporteurs, welke voor compensatie van hun uitvoer hebben zorggedragen. Terwijl men in het verkeer met Duitsland de bescherming van den exporteur heeft verkregen door het vaststellen der betalingscontingenten in overeenstemming met hetgeen in de clearing binnenkomt, is ook een andere oplossing denkbaar: de exporteur zichzelf te laten beschermen door compensatie. Dat involveert dan natuurlijk, zooals gezegd, dat deze compensatie een geheel ander doel beoogt en dat er dus geheel andere eischen en voorwaarden moeten gelden.

Om te beginnen gaat het daarbij niet om een additioneel spits-handelsverkeer, maar de heele handelsbeweging kan gecompenseerd worden. De exporteur ontleent aan de compensatie niet het recht om buiten de handelsverdragscontingenten uit te voeren, welke

contingenten in principe ook de grens vormen voor de normale clearingtransacties, maar daartegenover worden dan ook aan den invoer-in-compensatie in het geheel geen eischen gesteld. Geen extra-uitvoer en geen extra-invoer dus. Een tweede principieel verschil met de compensatie met Duitsland, dat ook uitvloeisel van den heel anderen opzet is, vormt de betaling, die wel via de beide clearinginstituten plaats vindt, doch niet over de gewone clearingrekening, maar over een speciale compensatierekening. Deze transacties worden derhalve geheel uit de gewone clearingmassa gelicht; elke compensatie is feitelijk een op zichzelf staande clearing, waarbij dus elk clearingrisico, valutarisico en wachtermijn voor exporteurs is uitgeschakeld. Zoodat het stelsel veel meer weg heeft van de Deutsche „direkte Verrechnung“ buiten de clearing om, al loopt administratief de vereffening over de clearingbureaux. Op het oogenblik, nu de wachtermijn voor de Italiaansche clearing nog niet groot is, wordt deze factor door exporteurs nog niet altijd hoog aangeslagen. Zoodat het er echter thans uitziet met betrekking tot het verloop van deze clearing, mag men aannemen, dat binnen zeer afzienbaren tijd alle exporteurs een premie zullen over hebben voor het uitschakelen van het clearingrisico. Te meer wanneer werkelijk niet, zooals bij Duitsland, de exportbelangen beschermd zullen worden door het vaststellen van betalingscontingenten. Laat men den uitvoer, zooals tot nu toe, vrij en legt de exporteurs derhalve zelfbescherming wat het clearingrisico betreft op via de compensatie, dan zal den heelen handel met dit land eerlang op deze basis moeten plaats vinden.

Beoordeeling van de compensatiestelsels.

Zoodat gezegd beteekent dit stelsel een radicale wijziging ten aanzien van de regeling met Duitsland. Is daartoe gegronde aanleiding? Voor de zelfbeschermingsmethode is in vergelijking met de collectieve bescherming dit aan te voeren, dat zij elk risico uitschakelt, wijl immers transactie tegen transactie wordt gesteld. De betalingscontingenten moeten voor een kwartaal vooruit bepaald worden op grond van cijfers der vorige periode, zoodat men steeds achter de feiten aanloopt. Er is echter ook tegen de Italiaansche methode een zeer ernstig bezwaar, dat men terdege zal moeten overwegen, alvorens dit stelsel definitief te aanvaarden. Wanneer men dergelijke affaires stuk voor stuk uit de clearing gaat lichten, dan beteekent zulks, dat het toprisico van de clearing overblijft voor hen, die niet compenseeren. Nu kan men zeggen: dan moeten alle exporteurs maar zorgen voor compensatie. Maar het spreekt vanzelf dat, zoodra het koppelen van zijn uitvoer aan een invoer tot voorwaarde heeft het betalen van een compensatiepremie, zij, die de hoogste premie kunnen bieden het eerst aan bod zijn, en dat voor hen, die weinig premie kunnen betalen, weinig of geen compensatie tegenpartijen overblijven, zoodat zij of hun uitvoer moeten stopzetten, dan wel het toprisico van de clearing moeten aanvaarden. Het betalingscontingentenstelsel had althans het voordeel, dat in de handelsbeweging een zekere evenwicht bewaard wordt wat de verschillende exportgroepen betreft. Bij een stelsel-Italië laat men de samenstelling van de exportmassa over aan den meestbiedende. Het staat intussen geenszins vast, dat men bij de clearing met Italië dezen weg wil inslaan, maar uit de tot nu toe getroffen maatregelen: geen vereffeningcontingenten, en toestaan van particuliere compensatie moet men toch wel dien indruk krijgen.

Zoo heeft dus het compensatieverkeer velerlei aspect. Niet alleen, dat zijn beteekenis in de landen, waar het geboren werd, een heel andere is dan in landen zonder deviezenrestrictie, maar ook in deze laatste kan de compensatie weer volkomen verschillende motieven hebben en geheel andere doeleinden beogen. In alle gevallen heeft de compensatie een

functie te vervullen om het ontredderde handelsverkeer nóg naar vermogen te steunen. Want al heeft, zooals gezegd, in den vorm zooals de Italiaansche compensatie voorloopig wordt toegepast deze ongetwijfeld bezwaren, zij draagt als elke andere compensatie de nuttige tendens in zich om hier den invoer te stimuleeren en daardoor de mogelijkheid van uitvoer te vergrooten.

C. A. Kl.

EEN TREURSPEL.

Een fabriek van kwaliteitsproducten was onder leiding van een bekwame, werkzame, soberlevende generatie opgebloeid tot een bedrijf van wereldreputatie. Alle afdelingen ontwikkelden een steeds toenemende activiteit, het product werd steeds beter, de verkoop steeg in alle afzetgebieden, de concurrentie van anderen doorstond men uitstekend, vooral door de steeds betrachte efficiëntie en de steeds gemoderniseerde outillage.

Verslapping trad in, toen te gemakkelijk oorlogswinsten werden gemaakt. Alles ging te gemakkelijk, zodat men het op menig punt niet zo nauw meer nam. Zelfs in de tijd van hernieuwde felle concurrentie na de oorlog liet men verschillende ingeslopen fouten voortbestaan. Met de uit de oorlogswinsten opgespaarde reserves kon men het nog best volhouden tegen de zoveel minder kapitaalcrachtige mededingers. In een kort tijdvak van hoge conjunctuur werd zelfs weer met winst gewerkt.

Zelfs in de grote depressie, die de omzetten sterk deed verminderen en de jaarrekeningen met steeds grotere verliezen deed afsluiten, duurde de satisfactie voort. Men schreef de verliezen af op de reserves, die daartoe nog voldoende waren. De afdelingen, die het slechtst gingen, kwam men tegemoet door lagere bijdragen in algemene kosten en door hogere verrekenprijzen voor de goederen, die deze afdelingen aan andere afdelingen leverden. Daardoor werd weliswaar de kostprijs in die andere afdelingen hoger, maar dan moesten die andere afdelingen zich maar zien aan te passen. Enkele afdelingschefs probeerden dat inderdaad, maar zij vonden vele wegen versperd, doordat hun niet werd toegestaan, hun benodigdheden te kopen, waar die het goedkoopst waren, doordat hun afdelingen telkens met nieuwe bijdragen werden bezwaard en doordat zij bij het doorvoeren van bezuinigingen in hun afdelingen zo weinig steun van de hoofddirectie kregen tegenover het verweer, dat door het personeel van de afdelingen tegen elke bezuiniging werd gevoerd. De hoofddirectie gaf er in zulke gevallen de voorkeur aan, de afdeling tegen al te groot verlies te vrijwaren door een bijdrage uit de reserves.

Het bedrijf kwijnde meer en meer, hoewel verschillende afdelingen, door hoge verrekenprijzen of bijdragen uit de reserves, niet zo'n slechte rekening vertoonden. De concurrenten hadden intussen gereorganiseerd en konden met veel lagere kostprijzen hun omzetten weer opvoeren. Daardoor verloor ons bedrijf steeds meer terrein. Men ging er prat op, dat men niet óók reorganiseerde en men meende, dat men zich door de slapte in het bedrijf en de intering der reserves innerlijk versterkte voor de toekomst.

Moedeloosheid maakte zich meester van de afdelingschefs. Het personeel kwam tot wanhoopsdaden en zelfs, als gevolg van te slappe controle, tot losbandigheid. Verscheidene employé's knoopten betrekkingen aan met een grote concurrent, een moderne coöperatieve fabriek. Het kwam zelfs zover, dat enige nachtwakers hun post verlieten en met een vaartuig van de fabriek een tochtje gingen maken...

Een gedeeltelijk nieuwe hoofddirectie gaf aan afdelingschefs en verder personeel het parool uit, dat over de gehele linie bezuinigingen nodig waren teneinde de kostprijzen aan te passen aan die van de concurrentie. Vele malen werd dit parool herhaald,

telkens in andere schone bewoordingen, vol overtuiging en met verheffing van stem uitgesproken. Maar zij volgde overigens dezelfde gedragslijn als de vorige hoofddirectie: zij gebod geen bezuinigingen, zij liet de afdelingschefs, die trachtten te bezuinigen, aan hun lot over, zij hield verlaging van kostprijzen tegen, zij handhaafde de hoge verrekenprijzen, de gewijzigde omslagen van de algemene kosten en de bijdragen uit de reserven.

Door al die verliezen en bijdragen, en ook door de verliezen van onderhorige en verwante ondernemingen, voor welke de moedermaatschappij borgstellingen op zich had genomen, werd er een groot gat in de reserven geschoten. Die reserven waren al lang niet meer vlottend, men had dus op grote schaal crediet moeten opnemen, waarvan een zeer groot bedrag op korte termijn. De zware rentelast en de steeds verminderende liquiditeit werkten met de hoog blijvende kostprijzen samen om de resultaten hoe langer hoe treuriger te maken. Steeds groter werden de verliezen.

Toch liep de zaak nog niet vast. Dat kwam, doordat zij van oudsher een goede naam had en daarop vlot crediet kon krijgen. Velen toch geven gemakkelijker crediet aan oude, gerenommeerde, hoewel in de concurrentiestrijd achterrakende bedrijven, dan aan jonge, energiek geleide, in opkomst zijnde ondernemingen zonder geschiedenis. Zo ging het hier ook. Onze fabriek leende links en rechts, op korte en op lange termijn, zelfs kon zij nog door conversie de rentevoet harer leningen verlagen en de aflossingen ervan vertragen, maar tegelijkertijd leende zij er weer zoveel bij, dat de verlichting niet groot bleek te zijn.

Hoewel de winst- en verliesrekening werd geflatteerd door vertraging of achterwege laten van afschrijvingen, uitstel van verplichtingen, afwenteling van kosten op dochtermaatschappijen en dergelijke boekingsmanoeuvres, hoewel de financiële pers — op enkele blaadjes na — zich zeer gunstig over het algemeen beleid der hoofddirectie uitliet, werden de credietverleners toch langzamerhand huiverig, onze fabriek verder te financieren. De reserven waren ingeteerd, de activa stonden te hoog op de balans en een verliessaldo had moeten worden opgevoerd. De hoge kostprijzen en de dientengevolge voortdurende afneming der omzetten deden dit verliessaldo steeds toenemen.

In de algemene vergadering werd kritiek uitgeoefend op het beleid der directie. Grondige reorganisatie achtte men noodzakelijk. Consequente verlaging van de kostprijzen in alle afdelingen, zo nodig door de vrijheid en de zelfstandigheid der afdelingschefs enigszins te breidelen, financiële reorganisatie om de emissiecapaciteit der onderneming te herstellen, vernieuwing der outillage door eigen productie, waardoor de bezetting van verschillende bijkans stilliggende afdelingen weer kon worden opgevoerd, ziedaar de verlangens van den woordvoerder der ontevreden aandeelhouders. De hoofddirectie toonde zich verontwaardigd over die kritiek en riep haloorig uit: „neemt gij dan onze plaats in”. De woordvoerder verklaarde zich bereid, dit te proberen, maar had lichtvaardig over het hoofd gezien, dat bij de benoeming ener nieuwe directie in eerste instantie de medewerking moest worden verkregen van de houders van prioriteitsaandelen. Deze oligarchie zette hem de voet dwars en de hoofddirectie zette de zaak op dezelfde voet voort.

Toch niet geheel op dezelfde voet. Zij nam enkele wensen van de algemene vergadering ten dele over. Zij breidde de vrijheid en de zelfstandigheid van de afdelingschefs, echter zonder daarbij kostprijsverlaging voor te schrijven. Zij richtte een tekenbureau in om moderne outillages te ontwerpen, die in de stilliggende afdelingen zouden worden geconstrueerd, echter zonder door kostprijsverlaging de voorwaarden te scheppen, waaronder de moderne outillages rendabel zouden kunnen worden tewerkgesteld. De woord-

voerder op de algemene vergadering toonde zich daarmede voorlopig bevredigd. Boze tongen beweerden, dat het uitgesproken voornemen van de hoofddirectie om de raad van commissarissen uit te breiden met nog iemand uit des woordvoerders kring, op die bevrediging invloed had gehad, maar het feit, dat aan dat voornemen geen uitvoering was gegeven, bewees, dat zulks niet het geval was.

Ten aanzien van de kostprijsverlaging verklaarde de hoofddirectie nogmaals met klem, dat die urgent was, maar dat zij ten deze geen voorschriften aan de afdelingschefs wenste te geven. Over financiële reorganisatie wilde zij niet spreken, daar deze in haar program geen plaats had. Haar overmatige schuldverplichtingen zouden onverzwakt worden gehandhaafd. Al had zij het voornemen, enkele onderhorige maatschappijen te verplichten tot eenzijdige wijziging van lopende contracten, al had zij zelve ten opzichte van de pensioenverplichtingen harer grootste dochtermaatschappij en ten aanzien van artikel 40 der collectieve arbeidsovereenkomst in haar eigen bedrijf ietwat vreemd met lopende verplichtingen omgesprongen, haar geldschietters zouden alles ontvangen, wat de letter van het contract hun deed toevallen, zelfs al ging dit boven de bedoeling der partijen uit.

Toen de credietmarkt niettegenstaande de vlot verlopen algemene vergadering, niet williger bleek ten opzichte van onze fabriek, liet de hoofddirectie zich een scheldwoord ontvallen en verder liet zij alles bij het oude...

Het einde verwacht men met een eclatante déconfiture. Of komt er een onverwachte wending als bij een goedkope roman met „happy end”? Dit laatste schijnt het geval. Datgene, waarop de hoofddirectie had gespeculeerd, geschiedde: er kwam een prijsstijging. Zette die zich voort, dan stonden de activa niet meer te hoog op de balans, dan konden de voorraden grondstoffen met winst worden verkocht, dan kon het verliessaldo zodoende worden weggeboekt en dan zou het vertrouwen van de kapitaalmarkt terugkeeren.

Maar... dan verdween de prikkel tot bezuiniging, tot verlaging van de kostprijzen over de gehele linie. Bleef die achterwege, dan zou de fabriek blijvend achter staan bij haar talrijke concurrenten, die wel gereorganiseerd hadden, die wel hun kostprijzen hadden verlaagd, die met jeugdig élan of met wijs overleg haar afzetgebied meer en meer oververden. Dan zou zij nog een aantal jaren een atrofisch bestaan voeren, zolang de gunstige conjunctuur, die de concurrentie deed bloeien, voortduurde. Daarna zou zij, uitgeput, verouderd en verarmd, zich bankroet moeten geven. Enkel en alleen doordat zij, gelijk een beurspeculant, te lang aarzelde voor het kloeke besluit tot grondige sanering eer het te laat was.

Moge het daar, waar het ons allen ter harte gaat, niet reeds te laat zijn!

P.

DE INDISCHE REGERING EN DE RUBBER-PUZZLE.

Toen in 1934 de restrictie-regeling voor Ned.-Indië werd gepubliceerd, hebben wij in E.-S.B. reeds dadelijk geconcludeerd, dat die, welke voor de bevolkingsrubber was ontworpen, zeer onbevredigend was en daarvóór en ook daarna erop gewezen, dat de bevolkingsrubber typisch-eigen problemen heeft. In E.-S.B. van 30 Mei 1934 zetten wij uiteen, dat een uitvoerrecht van een bepaald bedrag een kleinere, doch eveneens een veel ingrijpender dan de voorziene beperking kon beteekenen, terwijl wij bij herhaling de aandacht hebben gevestigd op de gevaren van het experimenteele karakter van deze beperkingsregeling. Met groot optimisme echter heeft het Gouvernement de regeling ingevoerd, de betreffende ambtenaren toonden naar buiten zeer tevreden gezichten en nadat het uitvoerrecht van 10 cts. geleidelijk, met tusschentijdsche verlagingen, tot 22 cts. per kg werd opgevoerd, werd het in de maanden Juni en Juli van dit jaar in twee etappes tot 20 cts. verlaagd, om met ingang

van 30 September op 22 en met ingang van 13 October op 23 cts. per kg te worden gebracht. Het optimisme der Overheid werd zelfs niet zichtbaar geschokt, toen de uitvoer van bevolkingsrubber per ultimo 1934 den toegestanen export met ruim 8.300 ton overschreed en ondanks de voortdurende overschrijdingen in 1935, waardoor het surplus per ult. Juni reeds bijna 33.400 ton bedroeg, werd het uitvoerrecht nog verlaagd.

Doch tenslotte moest de zaak vastloopen en per ult. September was de positie, met een overschrijding van rond 34.000 ton, zoodanig, dat de bevolkingsrubber, met inbegrip van die gebieden in de Buitengewesten, waar de individueele restrictie bestaat, in het geheele laatste kwartaal van dit jaar nog slechts in totaal 8.000 ton zou mogen uitvoeren indien zelfs de internationaal geoorloofde overschrijding van den toegestanen uitvoer voor geheel Indië (5 pCt.) geheel te haren gunste in aanmerking wordt genomen. Het besluit om voor de laatste 3 maanden van dit jaar het restrictiepercentage op 40 te stellen — een besluit, dat alleen met medewerking der Indische delegatie tot stand is kunnen komen — was daarvan ongetwijfeld mede oorzaak, doch slechts voor een klein gedeelte. Indien nu in aanmerking wordt genomen, dat de bevolking in de maanden Augustus en September ruim 9.500 ton per maand heeft geëxporteerd en de uitvoer weliswaar in de maanden October en November af-, doch in December weer toeneemt, dan behoeft het geen betoog, dat het alarmeerende van den toestand dwong tot krachtig ingrijpen. Door middel van het uitvoerrecht echter is dit niet mogelijk, tenzij dit zoodanig zou worden gehanteerd, dat er zeer groote kans zou bestaan, dat de tap geheel eindigde, doch zelfs dan nog waren er de voorraden bij handelaren en in het binnenland — die bij de handelaren alleen bedroegen per ult. Augustus ruim 6.600 ton ¹⁾ — welke een speciale regeling noodig maakten en vóór de verhooging van het recht nog grootendeels zouden worden uitgevoerd. En een zoodanig ingrijpen zou leiden tot zeer groote storingen in het economisch leven der rubberstreken, omdat het een der voornaamste bronnen van inkomsten eenvoudig zou draineeren.

Indien men bedenkt, dat aan bevolkingsrubber in September bij een uitvoerrecht van 10 cts. per hkg en een prijs in de veiling te Singapore, dus met inbegrip van de belooningen der tusschenschakels en van de vracht, van ongeveer 17½ cts. per hkg, ruim 9.500 long ton werd uitgevoerd, dan behoeft het geen naderen uitleg, dat alleen een zeer scherpe heffing, zonder dat verder ge-experimenteer mogelijk was, deze hoeveelheid tot ongeveer 2.700 ton, inclusief den niet-extra-belasten export uit de streken met individueele restrictie, kon reduceeren, temeer omdat de voorraden grootendeels zouden worden uitgevoerd en omdat de verscherping van het beperkingspercentage en de politieke toestand bovendien nog wel eens een prijsstijgende werking zouden kunnen oefenen, welke het uitvoerrecht wederom achter deze stimulans tot toeneming der uitvoeren zou doen aanloopen. Dit middel, d.w.z. de *normale hanteering van de uitvoerregeling*, bleek zodoende *onmogelijk* en accentueerde daarmede nogmaals het vonnis over de betreffende ordonnantie.

Doch dan moest naar een ander middel gezocht worden en het Aneta-bericht van 8 October bracht ons de mededeeling, dat de Regeering den Directeur van Economische Zaken heeft gemachtigd om, ter compensatie van de ten onrechte plaats gehad hebbende overschrijding, met de ondernemingen en de hoofden van Gewestelijk Bestuur in gewesten met individueele restrictie in overleg te treden over de overneming tegen redelijken prijs van 20.000.000 kg aan licenties. Dat die hoofden van Gewestelijk Be-

stuur hier veel hulp kunnen bieden mag worden betwijfeld, zoodat deze dus practisch moet komen van de ondernemingen; d.i. de groep producenten, die kort te voren werden „verblijd” met het uitvoerrecht voor 1936, omdat zij hun aanplantingen thans weer in stand kunnen houden! Voor deze groep is de positie veel gunstiger; dank zij doelbewuste organisatie van het productie-proces heeft zij de mogelijkheid behouden om in het laatste kwartaal in totaal nog rond 54.000 ton uit te voeren. Weliswaar zijn daartegenover de voorraden ondernemingsrubber, per ult. Juli ruim 21.000 ton bedragende, aanwezig, welke men vermoedelijk in verband met het komende uitvoerrecht zal willen beperken, doch dan blijft er toch nog altijd minstens 33.000 ton voor productie. Hier was dus de mogelijkheid, doch alleen dan, indien die ondernemers zouden willen medewerken, d.w.z. hun productie in het laatste kwartaal nog eens extra beperken; immers, de voorraden zijn in art. 11 der internationale regeling beperkt, doch voor deze bepaling zou natuurlijk wel een oplossing ter tegemoetkoming zijn te vinden.

Twee mogelijkheden bestonden: de eerste zou zijn geweest een zoodanigen prijs voor de licenties te bieden, dat het voor de ondernemers voordeliger ware hun licenties te verkoopen dan rubber te produceeren; de prijs zou dan echter zoodanig zijn opgelopen, dat deze aankoop meer zou hebben gekost dan de ten onrechte geëxporteerde bevolkingsrubber heeft opgebracht. Weliswaar stond het bevolkingsrubber-potje een dergelijke aderlating toe, doch de Regeering verkoos den goedkooperen weg, begon met den aankoopsprijs der licenties te stellen op 27 cts. voor Java- en 29 cts. voor buitengewesten-licenties en ging toen met de ondernemers praten. Voor deze stond, wilden zij de Regeering vrijwaren voor ernstige moeilijkheden in de betreffende rubberstreken, het prestige van Ned-Indië in het internationaal verkeer aan een vrije beslissing in den weg; een weigering toch zou betekenen het niet-nakomen van internationale verplichtingen of interne moeilijkheden voor het Gouvernement en zij konden dan ook ditmaal weinig anders doen dan toestemmen.

Er zou o.i. — wij stelden het vraagstuk reeds in E.-S.B. van 14 Augustus jl. — een geheel ander middel kunnen zijn overwogen om hetzelfde te bereiken, nl. dat de Regeering begonnen ware met het uitvoerrecht zoodanig te verhoogen, dat dit met een verbod gelijk stond en vervolgens bevolkingsrubber had opgekocht tegen zoodanige prijzen, dat de opkoop zoo regelmatig mogelijk ware verdeeld. Gebaseerd op den uitvoer in de afgelopen maanden zou gewestelijk de hoeveelheid op te koopen bevolkingsrubber gefixeerd hebben kunnen worden en door delegatie van de opkoopfunctie en prijszetting de verdeling over dit kwartaal zijn bereikt. De opgekochte rubber zou dan, voor zoover zij den toelaatbaren export overschreed, hebben kunnen worden vernietigd. Wel zouden vermoedelijk onbillijkheden jegens individueele tappers en andere belanghebbenden niet te vermijden zijn geweest, doch dit is het geval met deze geheele restrictieregeling voor de bevolkingsrubber en voor de voorraden ware een speciale regeling zeker niet onmogelijk geweest.

Op het eerste oog moge deze oplossing wellicht zonderling klinken, want het is een blijk van rare economie te laten produceeren voor vernietiging, doch die rare economie zou dan toch alleen maar een uitvloeisel zijn geweest van de even rare economie, welke aan elke internationale productiebeperkingsafpraak, welke in haar uitwerking geen rekening houdt met de *economische* productie-capaciteit, ten grondslag ligt. Bovendien, men zou dien opkoop onder het hoofd „sociale maatregelen” hebben kunnen rangschikken, waar hij dan wel andere, even zonderlinge broeders zou hebben ontmoet. En moge het dan al zonderlinge economie zijn, de thans bewandelde weg is sociaal al even zonderling, want hij is een belooning

¹⁾ De meeste cijfers zijn ontleend aan of berekend met behulp van het Septemberbulletin van het International Rubber Regulation Committee.

voor erop-los-leven en een straf voor doelbewuste organisatie!

De weg der vernietiging is echter niet gekozen, de Regeering zocht en verkreeg overeenstemming met de ondernemers en dan nog op een prijsbasis, welke niet alleen indirect, doch veelal ook direct een offer vergt. Indirect is het offer, dat de ondernemers zullen moeten brengen, doordat deze maatregel medebrengt, dat zij, indien zij hun voorraden op het bestaande peil handhaven, in plaats van de door hen gedachte beperking van ongeveer 20 pCt. er thans één van ruim 45 pCt. moeten doorvoeren, hetgeen een stijging van den kostprijs en van de kosten der onbenutte capaciteit en die van instandhouding der organisatie tengevolge heeft. Direct is het offer, dat zij zullen brengen, doordat en voor zoover de waarde, die zij voor de afgestane licentie ontvangen, kleiner is dan de opbrengst van het product, verminderd met de directe productiekosten, anders zou zijn geweest; direct ook brengen zij een offer, indien zij indertijd, om hun productieproces zoo weinig mogelijk te desorganiseeren, licenties tegen hooger prijs — deze zijn tot zelfs tegen 30 cts. per kg product verhandeld — hebben gekocht dan dien, welken zij thans voor de afgestane ontvangen; direct tenslotte is het offer, dat zij moeten brengen, indien zij voor uitvoeren, die anders in 1935 hadden kunnen plaats hebben, thans in 1936 een uitvoerrecht van 1 ct. per hkg zullen moeten betalen, tenzij de Regeering hun hier tegemoetkomt.

Wij kunnen niet inzien, dat hier van een redelijken prijs kan worden gesproken; integendeel redelijk ware o.i. geweest, indien hier het Gouvernement met een royaal gebaar de ondernemers voor hun offer had schadeloos gesteld. Temeer zou daartoe aanleiding geweest zijn, omdat de thans gekozen oplossing — de goedkoopste der drie — uiteindelijk voor de bevolking een *voordeel* beteekent; immers direct int zij de opbrengst van het op die licenties uit te voeren product, welk provenu grooter is dan het indirect uit het fonds van het rubberuitvoerrecht te brengen offer, zijnde het verschil tusschen den aankoopprijs dier licenties (27 à 29 cts. per kg) en het bij uitvoer geheven recht (thans 23 cts. per kg). Alleen dan, indien de bevolking minder dan dit verschil als prijs ontvangt, zou er harerzijds van een offer sprake zijn, doch dan zou zij waarschijnlijk intensiever (ter compensatie van den achteruitgang in inkomsten, met de daaraan dus voor het Gouvernement verbonden gevolgen) of niet meer tappen. De ondernemingen moeten zich thans echter zonder meer een offer getroosten en dat terwijl de ondernemingsrubber als geheel nog altijd geen rendement afwerpt!

Terecht wordt in het avondblad van 11 dezer van „De Telegraaf” gesteld, dat, wat thans gedaan wordt, erop neerkomt, dat het concurrerende product te hulp wordt geroepen en moet beperken, omdat het door overleg een saldo heeft, terwijl het bevolkingsproduct er maar zorgeloos lustig op los getapt heeft. Doelbewuste organisatie moet offeren voor ongefundeerd optimisme en thans vindt weliswaar *geen vernietiging van product, doch evenzeer oneconomische voortbrenging en bovendien vervanging* van superieur door inferieur, dus *door een ander product* plaats. Wij kunnen daarbij de vraag of deze vervanging in verband met de werkelijke verhoudingen billijk is, geheel buiten beschouwing laten, omdat het Gouvernement indertijd de verdeling van het Indische quotum en daarmee dus de exportmogelijkheden op de z.i. juiste basis heeft vastgesteld.

Scherp is door dit gebeuren belicht tot welke gevolgen deze restrictieregeling met zulk een onvoldoenden regulateur moet leiden, doch even scherp wordt aangetoond hoe onjuist het is de technische productiecapaciteit in plaats van de economische tot basis van beperkingsregelingen te nemen. Er moge gehoopt worden, dat het Gouvernement in deze ontwikkeling aanleiding zal vinden op dit punt naar

herziening te streven teneinde, en dan ook voor de ondernemingsrubber, de economische werkelijkheid tot grondslag voor de toekomst te maken.

Wederom wordt hier duidelijk, dat de voordeelen van beperkingsregelingen voor de economisch-sterke ondernemingen, die met hun zwakkere broeders weer nominaal gelijkelijk, reëel dus drukkender, gaan deelen in de lasten, hoe langer hoe problematieker worden.

Het is begrijpelijk, dat wederom gesproken is geworden over invoering der individueele restrictie in alle bevolkingsrubbergebeden, welke men per 1 Juli 1936 mogelijk acht, doch alvorens daartoe over te gaan, zal het toch wel zeer aanbeveling verdienen eerst nog eens ernstig te overwegen of de toestand voor de bevolking daardoor verbetert.

Indertijd werden berichten gepubliceerd, dat de internationale regelingscommissie de basisquota ten gunste van Indië zou herzien, een herziening, die speciaal in het licht van wat thans geschied is, zeer wenschelijk blijkt, doch bevestiging en resultaten bleven tot nu toe uit. Hier zou dan zowel internationaal als regionaal voor ons Indië een, naar thans gebleken is, zeer gerechtvaardigde correctie kunnen worden aangebracht. Indien een groep producenten, die vermoedelijk nog niet ten volle een derde deel van den marktprijs in handen krijgt en in dit opzicht dus ver bij de andere groepen ten achter staat, toch nog zoo'n stimulans van dien relatief zeer lagen prijs ondervindt, ligt hier toch wel een zeer sprekend bewijs voor de economische kracht van die groep!

J. F. H.

VERPLICHTE VERZEKERING VAN WETTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID IN NEDERLAND.

In het artikel, verschenen in het vorige nummer, heb ik de bezwaren trachten te belichten die aan elken directen of indirecten verzekeringsdwang blijken de ervaring verbonden zijn. Het is thans zaak te overwegen, op welke wijze dan wel een bevredigende oplossing te bereiken valt. Dat eenigerlei regeling noodzakelijk is, staat wel vast. Blijkens het door het Centrale Bureau voor de Statistiek gepubliceerde Statistische Overzicht Verkeersongevallen 1934 werden in 1934 niet minder dan 427 personen gedood en 9347 gewond ten gevolge van fouten van bestuurders van vervoermiddelen. Het blijkt niet, in hoeveel van deze gevallen geen toereikende schadevergoeding kon worden verkregen omdat de schuldige niet verzekerd was. Mr. N. R. H. van Essen stelde in zijn prae-advies, uitgebracht aan de Nederlandsche Advocatenvereniging, echter vast, dat het aantal niet-verzekerde automobilisten kort geleden nog 10 pCt. van het totaal bedroeg. Neemt men verder in aanmerking, dat het automobielverkeer nog in een stadium van opkomst verkeert en de gevaren, die de weggebruikers bedreigen, dus nog voortdurend zullen toenemen, dan is het duidelijk, dat er alleszins behoefte is aan voldoende financieele waarborgen tegen de roekeloosheid van automobilisten en motorrijders.

Wij zagen in het vorige artikel, dat bij de regeling van die waarborgen in het buitenland steeds gebruik wordt gemaakt van de verzekering van den automobilist tegen zijn wettelijke aansprakelijkheid. Niettemin ligt het geenszins voor de hand, dat deze verzekering ook in het Nederlandsche stelsel zou moeten worden ingeschakeld. Volgens Artt. 1406 en 1407 van het Burgerlijk Wetboek moet de waardeering van de schadevergoeding „in geval van moedwilligen of onvoorzigtigen doodslag” en van „moedwillige of onvoorzigtige kwetsing of verminking van eenig deel des ligchaams” geschieden naar gelang van „den wederzijdschen stand en de fortuna der personen, en naar de omstandigheden”. Deze omschrijving schijnt den rechter wel de meest mogelijke vrijheid te laten, maar in de practijk komt zij neder op een belang-

rijke beperking, daar immers ook rekening moet worden gehouden met den vermogenstoestand van de *schuldige* partij; is deze onvermogen, dan zal de rechter tot een lagere schadevergoeding moeten veroordeelen dan indien zij gefortuneerd was. Dit uitzonderlijke beginsel, dat het rechtsgevoel allermint bevredigt en niet geldt bij andere acties, die tot schadevergoeding strekken, heeft in de jurisprudentie met betrekking tot de wettelijke-aansprakelijkheidsverzekering in zooverre verwarring gesticht, dat het ééne rechterlijke college van meening is, dat de aan den schuldigen automobilist toekomende verzekeringspenningen bij de bepaling van zijn vermogenstoestand in aanmerking moeten worden genomen, terwijl andere colleges het tegenovergestelde standpunt innemen. De laatste opvatting is, gelet op de wet, zonder twijfel de juiste. De automobilist, die zich verzekerde, deed dit tot dusverre om te voorkomen, dat hij financieel zou worden geruineerd, indien hij schuldig aan een auto-ongeval mocht worden bevonden. Indien hij rekende tot nooit meer dan f 50.000 veroordeeld te kunnen worden, verzekerde hij zijn aansprakelijkheid ook voor geen grooter bedrag. Zou de rechter nu, behalve met het fortuin van den schuldige ook met zijn assurantie rekening houden en hem dus tot f 100.000 vergoeding veroordeelen, dan valt voor den automobilist elke prikkel om zich te verzekeren weg en komt het doel der verzekering niet tot zijn recht. Zooals de wet nu luidt, schept het verzekerd zijn van den automobilist geen enkelen meerderen waarborg voor den te beschermen weggebruiker en het heeft dan ook geen zin naar versterking van dezen waarborg langs de wegen der wettelijke-aansprakelijkheidsverzekering te zoeken, alvorens het criterium voor de bepaling van de schadevergoeding, gegeven in Artt. 1406—1407 B. W., herzien en met de elders in de wet uitgedrukte beginselen voor de bepaling van schadevergoedingen in overeenstemming gebracht is. Deze prealabele wetswijziging wordt niet alleen geboden door het billijkheidsgevoel; zij zal tevens een jurisprudentie-controverse, die de rechtszekerheid schaadt, uit de wereld helpen en bovendien den weg effenen voor een uitbreiding van de wettelijke-aansprakelijkheidsverzekering. De aspirant-verzekerde zal de te verzekeren som dan immers niet meer beperken tot het maximum-betrag, waartoe hij op grond van zijn fortuin veroordeeld zal kunnen worden.

Eerst wanneer de eisch, dat met den vermogenstoestand van de schuldige partij rekening moet worden gehouden, uit de wet geschrapt is, kan de verzekering van den schuldige tot waarborg van den derde gaan strekken en eerst dan ook heeft het zin naar een vermeerdering van dien waarborg met behulp van de wettelijke-aansprakelijkheidsverzekering te gaan streven.

De tot vermeerdering van dien waarborg strekkende regeling zal den derde een zoo groot mogelijke bescherming moeten bieden, zonder nochtans tot na-deel voor de andere belanghebbenden te leiden. Zij zal niet een belooning op roekeloosheid en onvoorzichtigheid mogen stellen en aldus tot een vermeerdering van het aantal ongevallen leiden. Zij zal niet mogen voeren tot een verhooging van de premie voor die weggebruikers, die nu reeds voldoende verzekerd zijn. Evenmin zal het gevolg van de te ontwerpen regeling mogen zijn, dat het verzekeringsbedrijf in zijn vrije ontplooiing en bewegingsvrijheid belemmerd wordt of dat inbreuk gemaakt wordt op het vrije contractverkeer. Zij zal verder slechts een minimum aan kosten en controle mogen vorderen.

Met het voorgaande is, blijkens de in andere landen opgedane ervaring, onvereinigbaar:

1. dwang op den automobilist om zich te verzekeren, zelfs indien deze dwang slechts indirect is, bijvoorbeeld bestaat in een dreigen met intrekken van het rijbewijs;

2. dwang op den assuradeur om elken hem aangeboden post te accepteren;

3. reglementeering van den inhoud der verzekeringscontracten, met bindend voorgeschreven clausules en verboden bedingen;

4. reglementeering van premie, e.d.;

5. vervallenverklaring van het recht van den verzekeraar, om zekere excepties, die hij tegen den verzekerde mocht hebben (verzwijging, contractbreuk), ook tegen den derde te laten gelden.

De te ontwerpen regeling zal een zuiver *aanvullende* strekking moeten bezitten; als hoedanig onder meer kan gelden het stelsel, dat aanbevolen wordt in het op 5 Juli 1934 door de Fransche parlementaire „Commission d'assurance et de prévoyance sociales" uitgebrachte verslag.

Deze commissie overwoog ampel de voor- en na-deelen, die aan verzekeringsdwang verbonden zijn en kwam tot de slotsom, dat verplichte verzekering verwerpelijk is. Zij deed echter voorstellen voor een ander stelsel, gebaseerd op de Fransche Ongevallenwet van 1898, welke voorstellen bij groote groepen belanghebbenden krachtige instemming vonden.

Van de conclusies van deze commissie gebruik makende, beveel ik thans de volgende grondslagen voor een Nederlandsche wettelijke regeling aan:

1. Indien de eigenaar of houder van een motorrijtuig, die bij een in kracht van gewijsde gegaan rechterlijk vonnis veroordeeld is tot het betalen van een schadevergoeding, in gebreke blijft aan dat vonnis te voldoen, wordt die vergoeding (of het niet betaalde gedeelte daarvan) aan den rechthebbende op diens verzoek uitgekeerd door de Rijksverzekeringsbank, die daarvoor put uit een waarborgfonds, dat in het bijzonder voor dit doel in het leven wordt geroepen.

Voor de toepassing van dezen regel is het onverschillig, of het in gebreke blijven te wijten is aan onwil of onmacht van den schuldenaar, aan de omstandigheid dat hij niet of niet voldoende verzekerd is, of aan onwil of insolventie van den verzekeraar. Vereischt, maar ook voldoende is het, dat de schuldeischer een rechterlijk vonnis heeft verkregen, welk vonnis in kracht van onherroepelijk gewijsde moet zijn gegaan, en de schuldenaar niet of niet ten volle aan zijn bij dat vonnis opgelegde verplichtingen jegens den schuldeischer voldoet, waarvan door een in gebreke stelling moet blijken. Het eenige opzicht, waarin de nieuwe regeling voor den schuldeischer een gemakkelijker wijze van verhaal schept, is dat hij niet tot executie behoeft over te gaan, maar volstaan kan met zich onder overlegging van de noodige bewijzen tot de Rijksverzekeringsbank te wenden, welke bank dan de ontbrekende uitkeering verricht.

2. Het waarborgfonds wordt gevormd door:

a. een jaarlijksche bijdrage ten laste van alle eigenaars van motorrijtuigen;

b. een bijdrage ten laste van den sub 1. bedoelden eigenaar of houder van het motorrijtuig, te berekenen over het bedrag der schadevergoeding, waartoe het vonnis strekt;

welke bijdragen telken jare bij Algemeenen Maatregel van Bestuur worden vastgesteld.

Het Fransche regeeringsontwerp van 4 November 1930, dat ook in een waarborgfonds voorzag, wenschte de middelen voor dit fonds uitsluitend te putten uit een premiebelasting. De Kamercommissie voerde tegen dit systeem terecht als overwegend bezwaar aan, dat het de verzekerden voor de onverzekerden laat betalen en aldus een belooning stelt op gebrek aan voorzorg. Zij stelde daarom voor de noodige bijdragen te heffen van alle automobilisten zonder uitzondering en bovendien de veroordeelde automobilisten aan een extra-belasting, in den vorm van een percentage van de schadevergoedingssom, te onderwerpen, aldus het zwaartepunt der heffing naar de onvoorzichtige weggebruikers verplaatsende.

De sub a. bedoelde bijdrage vormt de eenige vermeerdering van lasten voor den zorgvuldigen auto-

mobilit. Van financieele beteekenis voor hem zal zij niet zijn; de Kamercommissie kwam althans tot de slotsom, dat voor Frankrijk volstaan zou kunnen worden met bijdragen van Frs. 10 en Frs. 20 per jaar, respectievelijk voor voertuigen met minder en met meer dan 8 P.K. Daar van het bestaande fiscale apparaat gebruik gemaakt kan worden, behoeven de perceptiekosten niet van belang te zijn.

3. De Rijksverzekeringsbank wordt door de uitkeering tot het bedrag daarvan van rechtswege gesubrogeerd in de rechten, die de schuldeischer tegen den veroordeelde mocht hebben.

Deze subrogatie is noodig, omdat de crediteur bevredigd wordt zonder tot executie te zijn overgegaan. De regeling is dus in zooverre voor hem gemakkelijker; anderzijds is zij echter in het maatschappelijke belang, daar de bank bij het zoeken van verhaal op den crediteur vermoedelijk meer kosten zal kunnen en willen maken en meer volharding zal betoonen dan menige particulier.

De Fransche Kamercommissie wilde de bank ook doen subrogeeren in des schuldeischers rechten jegens den verzekeraar. Dit past echter niet in ons rechtsstelsel, daar tusschen assuradeur en schuldeischer geen band bestaat. Aan den crediteur zou een eigen recht tegen den verzekeraar van zijn debiteur verleend moeten worden, een constructie, die ik bedenkelijk acht, omdat zij bij den debiteur den prikkel tot selectie van zijn assuradeuren wegneemt.

4. De schaal voor de sub 2 b. bedoelde bijdragen wordt (in tegenstelling tot die bijdragen zelf) bij de wet vastgesteld.

De Kamercommissie stelde voor de belasting te verdubbelen in geval van schuld of van recidive, aldus:

a. indien niet gebleken is van schuld in strafrechtelijken zin of recidive: 5 pCt. van de schadevergoeding met een maximum van Frs. 2.000 voor automobilisten en van Frs. 250 voor motorrijwielen en rijwielen met hulpmotor;

b. in geval van schuld in strafrechtelijken zin of recidive: 10 pCt. met maxima van Frs. 4.000 en Frs. 500.

De Commissie baseerde haar differentiatie op „faute lourde”, een criterium, dat ik niet aldus heb overgenomen, daar noch Art. 1406—1407 B.W., die de civielrechtelijke aansprakelijkheid regelen, noch Art. 307 van het Wetboek van Strafrecht het begrip „grove schuld” kennen. Ik heb evenwel rekening gehouden met het beginsel, dat de grenzen der strafrechtelijke verantwoordelijkheid wegens schuld nauwer moeten worden getrokken dan de burgerrechtelijke bij onrechtmatige daad en „faute lourde” vervangen door het dichtst daarbij komende begrip „strafrechtelijke schuld”.

Het voorstel der Kamercommissie strekte de toepasselijkheid van de sub 2 b. bedoelde heffing ook uit tot door den strafrechter opgelegde boetes, een onderdeel dat ik niet heb overgenomen, daar men het strafrechtelijke begrip „boete” en het burgerrechtelijke „vergoeding” niet moet contamineeren.

5. Het aangaan van een verzekering mede of uitsluitend tot dekking van de sub 2 b. bedoelde bijdrage is verboden; elk met dit verbod strijdig beding is nietig en stelt verzekeraar en verzekerde aan boete bloot.

6. De inrichting en werking van het waarborgfonds en de maatregelen ter uitvoering van de wet worden bij Algemeenen Maatregel van Bestuur geregeld.

Met deze zes punten meen ik de grondslagen voor een stelsel geschetst te hebben, dat een maximum van waarborgen paart aan een minimum van veranderingen in de structuur van ons bedrijfsleven.

Dr. P. D. PRESTMAN.

OOK NEDERLAND'S NATIONALE „HAVENGEWETEN” ONTWAAKT.

Het laatste beletsel: Het statistisch bewijs.

Nationale havenpolitiek: België, Duitschland, Nederland.

België. „Sedert dertig jaar”, zoo schreef in 1917 Max Oboussier, hoogleeraar te Gent en later directeur-generaal van de Hapag, in zijn boek over de Haven van Antwerpen en de Economische Conferentie van Parijs, „is er geen enkele levensvraag voor Antwerpen geweest, die niet is onderworpen geworden aan al de proeven en de tegenwerkingen van de Belgische politiek, een der nadeeligste die men zou kunnen uitdenken”.

De tegenstelling tusschen de Ministeries te Brussel en het Stadhuis te Antwerpen hebben jarenlang een funesten invloed gehad op het tempo van de ontwikkeling van de Antwerpsche haven. Kort vóór den oorlog was hierin een begin van verandering gekomen: de onderlinge strijd maakte allengs plaats voor een nauwere samenwerking, die na den oorlog bekroond is door de bekende, stelselmatige, nationale havenpolitiek.

Het merkwaardige bij deze tegenstelling Brussel—Antwerpen is evenwel geweest, dat terwijl de Belgische Regeering zich destijds, jarenlang, verzette tegen desiderata van het Antwerpsche Gemeentebestuur, zij geenszins passief bleef of een afwachtende houding aannam. Integendeel, ten koste van vele miljoenen heeft zij, met vooruitzienden blik, op groote schaal voorzieningen getroffen, die achteraf van de grootste beteekenis zijn gebleken voor de verdere ontwikkeling van Antwerpen als wereldhaven; voorzieningen, die den grondslag hebben gelegd voor de naoorlogsche Belgische, nationale havenpolitiek. En het is opmerkelijk, dat zelfs op een tijdstip, dat het verschil van meening tusschen Brussel en Antwerpen een hoogtepunt bereikte (1905), de betrokken minister in de Belgische Kamer verklaarde: „... Het belang van Antwerpen valt samen met al de groote belangen van het land... Het is de voorspoed van het land zelf die verbonden is aan dien van Antwerpen! En als men 150, 200 miljoen, als 't noodig zou zijn, zal uitgeven voor Antwerpen, zal men goud zaaien voor het heele land.”

Duitschland. Sedert vele jaren heeft Berlijn zich beijverd een coördinatie tot stand te brengen tusschen de havensteden langs de Elbe, de Weser en de Eems, heeft men pogingen aangewend om een nationale verkeerspolitiek voor de Deutsche Noordzeehavens in het leven te roepen. Verder dan een — lofwaardige — samenwerking tusschen Hamburg en de aangrenzende havens Harburg—Wilhelmsburg en Altona en een zekere contróle op nieuw uit te voeren havenwerken heeft men het niet gebracht. De tegenstellingen tusschen de verschillende Noordzeehavens daar te lande zijn in de daaropvolgende crisisjaren evenwel grooter geworden. Eerst sedert het midden van 1933 wijst de verkeersontwikkeling erop, dat de particularistische invloeden van de Elbe-, Weser- en Eemsteden plaats hebben gemaakt voor een systematische nationale havenpolitiek: onder behoud van gezonde concurrentie-mogelijkheden heeft ieder dezer havens een bepaalde taak toegedacht gekregen; ook bij de kanalen- en Reichsbahn-tarief-politiek zijn het niet meer de toevallige invloeden van de een of andere haven, maar is het de gemeenschappelijke nationale verkeerspolitiek voor de Noordzeehavengroep, die den doorslag geeft. Deze zeehavenpolitiek vormt thans een integreerend en met succes toegepast onderdeel van het nieuwe economische beleid in het Deutsche Rijk.

De noodzakelijkheid van een nationale havenpolitiek ook voor Nederland thans officieel erkend.

Toen in 1932 de crisis haar diepste punt bereikte, was het verkeer in de Nederlandsche zeehavens dienovereenkomstig achteruitgegaan. De kunstmatige be-

invloeding van het West-Duitsche doorvoerkeer, eerst door de Belgische nationale havenpolitiek en daarna door de Duitsche, heeft ertoe geleid, dat noch Rotterdam, noch Amsterdam in de verkeersopleving die sedert begin 1933 viel waar te nemen, een aandeel konden verwerven, evenredig aan de rechtmatige plaats, die zij voorheen onder de N.W.-Europeesche zeehavens innamen. In tegenstelling tot de Duitsche en Belgische zeehavens ontbrak het Rotterdam en Amsterdam aan den steun eener eigen Nederlandsche nationale havenpolitiek. De devaluatie van de Belga moest eerst nog het getij doen verloopen, alvorens hier te lande wat wij zouden kunnen noemen „het Nederlandsche havengeweten” wakker was geschud.

Thans is — het zij met erkentelijkheid vastgesteld — ook hier te lande het nationale belang van de twee groote Nederlandsche zeehavencomplexen officieel erkend. Aan de al te groote ongelijkheid tusschen de loodskosten naar Nederlandsche en Belgische havens zal van 1 November a.s. af een einde komen. En, in dezelfde zitting, waarin het desbetreffende wetsontwerp door de Eerste Kamer is aangenomen, verklaarde de Minister-president in het laatste gedeelte van zijn rede nogmaals: „... dat de Regeering de groote belangen van onze Noordzeehavens werkelijk erkent als nationale belangen en dat ze uit dat oogpunt ook moeten worden gezien... Dat er voor onze havens inderdaad alle aanleiding is, de belangstelling te vragen, erken ik ten volle, en dat de Regeering bereid is die belangstelling te toonen, *wanneer dat noodzakelijk is* en binnen de grenzen van het mogelijke, daarvan kunnen de havensteden en de leden dezer Kamer, die in het belang van die steden het woord hebben gevoerd, verzekerd zijn.” (Cursivering van den schrijver).

Het wil schrijver dezes voorkomen, dat met deze woorden voor de naaste toekomst de dringend noodzakelijke nationale havenpolitiek ook voor Nederland wordt aangekondigd; een politiek, waardoor althans getracht zal worden het aandeel van Nederland in het N.W. Europeesche havenverkeer te behouden, op gelijke wijze als zulks — noodgedrongen — ook op het gebied van onze buitenlandsche handelspolitiek is moeten geschieden. Noch op het gebied van den buitenlandschen handel, noch op dat van het verkeerswezen vormt Nederland een eiland in N.W.-Europa; op beider gebied moet Nederland zich tenslotte aanpassen aan de door de buurlanden in het leven geroepen nieuwe omstandigheden.

Alleen de urgentie wordt nog ontkend. Als laatste beletsel: het statistisch bewijs.

De desiderata van de groote havens zijn bekend. Regeeringshulp tot verlaging van havengelden, kade-gelden en terreinhuren werd voorloopig van de hand gewezen, met het oog op de hooge daarmede gemoeide bedragen en de eventuele consequenties.

Ten aanzien van de invoering van Rijnvaartpremies, die naar de woorden van den Minister-President, een „geheel afzonderlijk vraagstuk” vormen, werd vooral de urgentie ontkend. De Minister-President wijdde hieraan het grootste gedeelte van zijn rede, alsmede de geheele bewijsvoering met cijfers, — een en ander ten bewijze, dat positieve hulp van de Regeering op dit gebied niet noodzakelijk, nòg niet noodzakelijk was.

De Minister-President ontkende, dat tot en met 1934 het Rotterdamsche havenverkeer nadeelig beïnvloed zou zijn geworden door de Belgische Rijnvaartpremies. Wel zou in het tweede kwartaal van 1935 de devaluatie eenigen invloed hebben gehad, maar men diende af te wachten, of deze gevolgen van de devaluatie van tijdelijken dan wel van blijvenden aard zouden blijken te zijn.

Men moet toegeven, dat indien de zaken zoo staan, indien de Rijnvaartpremies inderdaad tot het oogeblik van de devaluatie zonder noemenswaardig effect op het Rotterdamsche en op het Antwerpsche haven-

verkeer zijn gebleven, dat er dan alle reden zou zijn om de Regeering niet tot al te groote overhaasting te nopen. Het zou dan immers uitsluitend gaan om de vraag, of de zekere verlevendiging, zooals de Minister-President het noemde, die devaluatie altijd, dus ook ten aanzien van het havenverkeer (den doorvoer) brengt, ook ditmaal een tijdelijk karakter zou dragen. En men zou dan maar al te goed kunnen begrijpen de geneigdheid om het resultaat af te wachten van het proefondervindelijk onderzoek ten aanzien van de beteekenis en de gevolgen van devaluatie op dit gebied.

Maar indien de met cijfers gestaafde bewijsvoering van den Minister-President bij nadere analyse tot een tegengestelde conclusie mocht leiden? Indien uit een nader onderzoek mocht blijken, dat Rotterdam reeds vóór de devaluatie van de Belga ernstig door de Rijnvaartpremies werd getroffen? Indien zou blijken, dat ook zonder de devaluatie de Belgische Rijnvaartpremies haar afbrokkelingsproces ten nadeele van Rotterdam als natuurlijke Rijnhaven en ten voordeele van Antwerpen en Gent zouden hebben voortgezet in een omvang, die onmiddellijken steun zou geboden hebben, wilde een gedeelte van het Rotterdamsche Rijnverkeer niet onherroepelijk aan de Scheldehavens verloren gaan?

Zal het dan nog noodig zijn om eerst de gevolgen af te wachten, die de devaluatie in de komende maanden al of niet zal hebben?

De argumenten door den Minister-President in het geding gebracht, ten bewijze, dat tot het tijdstip van de devaluatie de Belgische Rijnvaartpremies geen verkeersverschuiving tusschen Rotterdam en Antwerpen hadden teweeggebracht, zijn de volgende:

I. Het jaar 1929 is, als „boomjaar”, een onjuist uitgangspunt voor cijfergroepeerings, die een achteruitgang voor het Nederlandsche havenverkeer willen demonstreeren.

II. De Rijnvaartpremies zijn ingesteld in 1931. Van 1931 tot 1934 bedroeg de teruggang van de te Antwerpen aangekomen scheepstonnage $1\frac{1}{2}$ miljoen ton, te Rotterdam slechts 100.000 ton.

III. Het aandeel van het Belgische Rijnverkeer in het totale verkeer via Lobith daalde van $23\frac{3}{4}$ pCt. in 1931 — het eerste jaar dat de Rijnvaartpremies zouden zijn ingesteld — tot $22\frac{1}{2}$ pCt. in 1934; het aandeel van het Nederlandsche Rijnverkeer daarentegen steeg in hetzelfde tijdvak van $74,44$ pCt. tot $75,56$ pCt.

IV. Op grond van de statistische gegevens voor het eerste halfjaar 1935 zou niet alleen Rotterdam, maar ook Antwerpen een tonnageverlies van een half miljoen ton voor het loopende jaar hebben geleden, en dat ondanks den invloed van de devaluatie in het tweede kwartaal.

I. *Het jaar 1929 geen basis voor vergelijking?*

In het algemeen is het inderdaad onjuist een boomjaar met een crisisjaar te vergelijken. Maar, indien 1929 een boomjaar was voor Nederland, voor de wereld en, zoo men wil, ook voor den omvang van het Rotterdamsche havenverkeer, dan was het dit eveneens voor de Antwerpsche haven.

Een vergelijking, waaruit bijv. blijkt, dat in die gemeenschappelijke boomperiode het Rijnvervoer van ijzer- en mangaanerts via Antwerpen stond tegenover dat over Rotterdam als 1:20 en in 1934 nog slechts als 1:12 is dan ook alleszins goorloofd, te meer daar de verhouding vóór den oorlog eveneens 1:20 was. Ja, het jaar 1929 wint nog aan beteekenis als vergelijkingsjaar, wanneer bovendien blijkt, dat in 1934 over Antwerpen en Gent reeds bijna evenveel ijzer- en mangaanerts Rijnopwaarts is verscheept als in het boomjaar 1929 en als in 1913, — het Rotterdamsche ertsverkeer daarentegen in 1934 nog slechts een derde van dat van 1929 en niet eens 40 pCt. van dat van 1913 bedroeg. Voeg daarbij, dat in het eerste kwartaal van 1935, dus vóór de devaluatie, over Ant-

werpen en Gent 125.000 ton ijzer- en mangaanerts is gegaan, zijnde niet alleen de helft meer dan in 1934, maar ook *de helft meer dan in 1929*, dan blijkt in dit opzicht juist de periode vóór de devaluatie voor de Belgische havens een boomperiode te zijn geweest.

Wanneer men slechts voldoende het oog gericht houdt op de ontwikkeling van het verkeer in de voorafgaande jaren, op de inzinking veroorzaakt door de crisis en op de heropleving na het dieptepunt in 1932, als men niet nalaat ook de ontwikkelingstendens van jaar tot jaar en op langen termijn gade te slaan, dan bestaat er van statistisch standpunt geen enkel bezwaar tegen om 1929 als uitgangspunt, of zoo men wil als gemeenschappelijk hoogtepunt te beschouwen.

De opmerking, dat 1929 voor vergelijking met 1934 onbruikbaar en onjuist zou zijn, omdat geen enkele Regeering nationaal ook maar iets zou hebben kunnen doen aan den ernstigen teruggang van het verkeer, in het tijdvak 1929/1934, kan bovendien evenmin van toepassing zijn op het andere belangrijke Rotterdamsche massagoedverkeer: de uitgaande kolen. Immers, in totaal valt er voor de N.W.-Europeesche zeehavens ten aanzien van den zoo omvangrijken kolen-uitvoer geen achterstand meer waar te nemen: in 1934 zijn er in totaal evenveel kolen verscheept als in 1929. Edoch, in 1929 ging van deze hoeveelheid 80 pCt. over Rotterdam, in 1934 nog slechts 50 pCt. Rotterdam verwerkt thans nog steeds een miljoen ton uitgaande kolen minder dan vóór de crisis, Antwerpen evenwel reeds $\frac{3}{4}$ miljoen ton, ten deele Duitse kolen, meer per jaar.

II. De Antwerpsche en Rotterdamsche tonnagescijfers van het zeeverkeer en de Rijnvaartpremies.

Ook hiervoor geeft de Minister-President de voorkeur aan 1931 boven 1929 als vergelijkingsjaar met 1934. Het is evenwel de vraag, of voor vergelijking van scheepvaartcijfers van havens als Antwerpen (lijnvaart) en Rotterdam (trampvaart) het jaar 1931 wel geschikt is. Het tonnagescijfer van ieder dezer havens heeft geheel anders en in volkomen verschillend tempo op de crisis gereageerd. Rotterdam, waar de bewegelijke trampvaart het belangrijkste is, werd reeds in 1930/1931 zeer zwaar getroffen. Het tonnagescijfer voor Antwerpen daarentegen bleef, dank zij het groote aantal lijnbooten, vooreerst nog op peil. Was 1929 voor beide havens een boomjaar, 1931 was voor Rotterdam reeds in zeer hooge mate een crisisjaar, voor Antwerpen, in zoover het de scheepstonnage betrof, nog slechts in geringe mate. Deze ongelijksoortigheid van te vergelijken grootheden maakt derhalve de tonnagescijfers over 1931 voor het beoogde doel bepaald ongeschikt.

Handhaaft men desondanks de cijfers voor 1931 als basis voor vergelijking, dan dient in ieder geval nog het volgende in aanmerking te worden genomen. Het Rotterdamsche scheepvaartverkeer is van 1931 tot 1934 niet van 18.072.955 tot 17.964.418 N.R.T. of met slechts 100.000 teruggelopen, maar met bijna 700.000 ton. Immers, het cijfer voor 1934 omvat voor het tijdvak Mei/Dec. ook het verkeer van het sedert 1 Mei geannexeerde Pernis-Vondelingenplaat, groot ruim 300 schepen en bijna 600.000 ton. Tegenover den Antwerpschen achteruitgang met $1\frac{1}{2}$ miljoen ton, staat dus reeds een verlies voor Rotterdam van 700.000 ton, in plaats van 100.000 ton.

Er is echter meer. Juist gedurende het jaar 1931 liepen vele schepen, vooral lijnbooten met groote tonnage, die voorheen te Rotterdam kwamen en sedert 1933 (verlaging van havengeld te Rotterdam) wederom tot Rotterdam opstoomen, Schiedam aan. Feitelijk zou men dus, ter vergelijking met Antwerpen, voor het jaar 1931 dit tijdelijk verlegde verkeer bij het Rotterdamsche cijfer moeten voegen, met het gevolg, dat de achteruitgang van Rotterdam in 1934 ten opzichte van 1931 veel grooter blijkt te zijn. In ieder geval gaat het niet aan, om uit het feit, dat Rotterdam juist in 1931 groote verliezen aan havengeld heeft

geleden, een argument te smeden om een goeden gang van zaken te Rotterdam te bewijzen en Antwerpen als zwaar getroffen partij naar voren te doen treden.

Wil men per se de tonnage van 1931 met die van 1934 vergelijken, dan neme men het verkeer van Rotterdam met bijhavens langs den Nieuwen Waterweg, dat in de genoemde jaren, zonder dubbeltellingen, niet met 100.000 maar met 1.800.000 N.R.T. achteruitliep, een verlies, dat derhalve *niet 15 maal kleiner* maar 300.000 N.R.T. *groter* is dan dat voor Antwerpen ($1\frac{1}{2}$ miljoen).

Tenslotte moge erop worden gewezen, dat de Rijnvaartpremies niet in 1931, maar in 1929 zijn ingesteld. Men dient dus, uitgaande van denzelfden gedachtengang, den achteruitgang voor Antwerpen op 3.200.000 N.R.T. te stellen en voor Rotterdam op 4.200.000 N.R.T. Sedert het bestaan van de Rijnvaartpremies is Rotterdam derhalve niet minder, maar belangrijk zwaarder getroffen.

III. Het goederenverkeer langs den Rijn via Lobith en de Rijnvaartpremies.

Ten aanzien van den invloed dien de Rijnvaartpremies op het goederenverkeer langs den Rijn hebben gehad, heeft de Minister-President het volgende standpunt ingenomen:

„Ik neem een ander cijfer, ik zou haast zeggen een nog merkwaardiger cijfer dan de tonnagescijfers van het zeeverkeer, omdat het op het goederenverkeer betrekking heeft. In 1931 bedroeg het percentage van België in de te Lobith uitgeklaarde en ingeklaarde goederen 23,25 pCt.; dat was het eerste jaar, dat de Rijnvaartpremies waren ingevoerd. In 1934, toen deze premies dus vier jaren hadden gewerkt, was het percentage van België van de te Lobith uitgeklaarde en ingeklaarde goederen 22,24 pCt., een teruggang dus met een vol percent.”

„Voor Nederland daarentegen bedroeg het aandeel in 1931 74,44 pCt., in 1934 75,56 pCt. *Terwijl dus voor België een teruggang met 1 pCt. viel te constateeren in die vier jaren, kon voor Nederland worden gewezen op een stijging van 1 pCt.*” (Cursiveering van den schrijver).

Deze conclusie is inderdaad hoogst merkwaardig. Onwillekeurig komt men ertoe de werkelijke cijfers erop na te slaan. Men bemerkt dan, dat de percentages volkomen nauwkeurig uitgerekend zijn, maar zij zijn berekend op het totale Rijnverkeer, dat voor een kwart bestaat uit verkeer met Belgische en Nederlandsche binnenhavens. Dit valt, evenals het verkeer met Fransche binnenhavens en het Rijn-Zeeverkeer buiten de concurrentiesfeer der zeehavens. Het verkeer op de Belgische binnenhavens komt evenmin voor een Rijnvaartpremie in aanmerking. Uitsluitend de Rijntransporten over Antwerpen en Gent kunnen op de premies aanspraak maken en uitsluitend het Rijnverkeer op deze havensteden kan dus door de premies beïnvloed zijn.

Nu vertegenwoordigt het Rijnverkeer op de binnenhavens in Nederland en België ongeveer 10 miljoen ton goederen op een totaal verkeer via Lobith van 40 miljoen ton. Het Rijnverkeer over Rotterdam bedraagt ongeveer 20 miljoen ton, dat over Antwerpen ongeveer 5 miljoen ton. Het is duidelijk, dat verschuivingen in het groote verkeer op de binnenhavens, de percentages voor geheel Nederland en België zoodanig kunnen beïnvloeden, dat deze percentages geen juist beeld meer geven van de ontwikkeling van het verkeer over de respectievelijke zeehavens. Zooals hieronder zal blijken is zulks voor de door den Minister-President geciteerde percentages inderdaad het geval.

Het percentage van het geheele Belgische Rijnverkeer in het totale verkeer via Lobith zou met 1 pCt. zijn afgenomen, maar het Antwerpsche blijkt van 1931 tot 1934 met 10 pCt. te zijn gestegen en wel van 5.098.000 tot 5.542.000 ton.

Voor het Gentsche Rijnverkeer is er voor 1934 in vergelijking met 1931 een achterstand. Deze is evenwel in hoofdzaak het gevolg van den verminderden export van Duitse kolen, die per binnenschip via

Gent naar Frankrijk en België werden verscheept. Deze transporten hielden evenwel geen verband met het Gentsche zeeverkeer; indirect ondervonden zij zelfs niet den stimuleerenden invloed van den stijgenden Gentschen ertsdoorvoer ter zee, waarvoor wel premies worden verleend. Toch profiteerde Gent vóór de devaluatie reeds in belangrijke mate van de Rijnvaartpremies: het Rijnverkeer stroomopwaarts via Gent steeg nl. van 357.000 ton in 1931 tot 543.000 ton in 1934, dit is met ca. 50 pCt.

Het aandeel van *Nederland* in het totale verkeer via Lobith zou volgens de door den Minister-President geciteerde berekening zijn toegenomen met 1 pCt. In werkelijkheid bedroeg het Rotterdamse Rijnverkeer in 1934 nog slechts 21.020.000 ton tegen 21.666.000 ton in 1931.

Antwerpen boekte derhalve een *voortgang* van 450.000 ton; Gent een *winst* van 185.000 ton. Rotterdam had in 1934 nog een *achterstand* van 650.000 ton en ook Amsterdam bleef in dat jaar nog met 260.000 ton bij 1931 ten achter.

In het bovenstaande is ervan uitgegaan, dat voor het goederenverkeer langs den Rijn het jaar 1931 het meest geschikte uitgangspunt voor vergelijkingen met 1934 vormt.

Ten aanzien van het zeeverkeer is reeds uiteenzet, om welke redenen een vergelijking van het Rotterdamse en het Antwerpsche havenverkeer met 1931 als basis, het beeld voor Rotterdam te rooskleurig voorstelt en de winst, die Antwerpen in 1931/1934 heeft kunnen boeken, kleiner doet schijnen dan zij werkelijk is. Dit geldt ook voor het Rijnverkeer. Na hetgeen hierboven is gezegd ten aanzien van de ontwikkeling van het Antwerpsche en Rotterdamse Rijnverkeer in het tijdvak 1931/1934, is een vergelijking tusschen 1929 en 1934 eigenlijk overbodig te achten. Nu de Belgische Rijnvaartpremies reeds in 1929 zijn ingesteld, moge als aanvulling niettemin worden vermeld, dat het Antwerpsche Rijnverkeer in 1934 het peil van 1929 wederom had bereikt — mede dank zij den kunstmatigen steun in den vorm van premies —, terwijl zoowel het Rotterdamse als het Amsterdamsche Rijnverkeer nog één derde bij dat van 1929 ten achter waren. Het Gentsche verkeer Rijnopwaarts was ongeveer de helft grooter dan vóór de crisis.

IV. De verkeerscijfers voor het eerste halfjaar 1935.

Ook de verkeersontwikkeling in het eerste halfjaar 1935 blijkt voor Rotterdam minder gunstig te zijn geweest, dan men uit de mededeeling van den Minister-President zou moeten opmaken:

„Als ik het heele eerste halve jaar neem, is (de wijziging ten ongunste van Rotterdam en ten voordeele van Antwerpen) *nog niet eens merkbaar*, want als ik de cijfers neem van de zeetonnage voor het eerste halfjaar van dit jaar en ik vermenigvuldig die met twee, dan is Antwerpen met een half miljoen ton teruggegaan en Nederland is ook met een half miljoen ton teruggegaan. d.w.z. zij zijn beide in gelijke mate gedaald; ik heb het hier over het zeeverkeer.” (Cursivering van den schrijver).

Volgens de officieele *Antwerpsche* gegevens heeft het scheepvaartverkeer te Antwerpen in 1934 20.531.000 Belg. Moorsom T. bedragen. In het eerste halfjaar 1935 is het 10.319.000 T. groot geweest; voor een heel jaar zou dit overeenkomen met $10.319.000 \times 2 = 20.638.000$ T. Antwerpen is dus niet met een half miljoen ton achteruitgelopen, maar boekte een winst van 100.000 T.

Het verschil is als volgt te verklaren. Bij herleiding van de Antwerpsche tonnagescijfers van Belgische Moorsom T. in Netto Registertonnen, wordt sedert 1913 algemeen — ook in de Antwerpsche publicaties — een aftrek toegepast van 15 pCt. De Antwerpsche cijfers zijn zoodoende vergelijkbaar met die van Rotterdam en Hamburg. Men komt dan voor Antwerpen tot een jaarcijfer van 17.451.000 N.R.T. voor 1934 en $8.771.000 \text{ N.R.T.} \times 2 = 17.542.000 \text{ N.R.T.}$ voor 1935.

Ook volgens deze berekening heeft Antwerpen een voortgang behaald van 100.000 N.R.T.

Nu is verleden jaar uit een nieuw onderzoek van de Rotterdamse Kamer van Koophandel gebleken, dat door wijziging in soort en bouwtype van de zeeschepen in den loop der jaren, de afwijking tusschen de Moorsom-tonnage en Netto Registertonnen voor de laatste jaren veeleer op 18 pCt. moet worden gesteld dan op 15 pCt. In de vergelijkende tabellen van het havenverkeer in Antwerpen, Hamburg en Rotterdam, opgenomen in driemaandelijksche statistieken van de Rotterdamse Kamer van Koophandel (1935—II, pag. 16) zijn de Antwerpsche cijfers sedert 1 Januari jl. met 18 pCt. verminderd. Voor de eerste helft van 1935 krijgt men dan 8.464.000 T.; voor een heel jaar komt dit overeen met $8.464.000 \times 2 = 16.928.000$ T.

Het vergelijkingscijfer voor 1934 bedraagt dan, zooals trouwens uit dezelfde statistiek van de K. v. K. (1935 II pag. 16) blijkt, 16.839.000 ton. Ook hier vinden we dus een voortgang van 100.000 ton voor Antwerpen.

Hoe is de tegengestelde conclusie van den Minister-President — achteruitgang voor Antwerpen in 1935 met een half miljoen ton — dan wel te verklaren?

Men heeft voor 1935 het cijfer gebezigd, berekend volgens de nieuwe methode (— 18 pCt.), d.w.z. 16.928.000 ton en dit vergeleken met een cijfer voor 1934 berekend volgens de vóór-oorlogsche methode (— 15 pCt.), nl. 17.451.000 ton.

Zoo ontstond er een verschil van een half miljoen, dat evenwel niet het gevolg is van een verminderd scheepvaartverkeer, maar van het feit, dat van de officieele Antwerpsche cijfers voor 1935 3 pCt. meer is afgetrokken dan voor 1934.

Wat het *Rotterdamse* scheepvaartverkeer betreft, moge het volgende worden opgemerkt. Het bedroeg inclusief het geannexeerde gebied Pernis-Vondelingenplaat in het eerste halfjaar 1935 8.708.000 N.R.T. Voor twaalf maanden komt dit overeen met 17.416.000 N.R.T.

Het cijfer voor 1934, nl. 17.974.000 N.R.T., dat inderdaad een half miljoen ton hooger is, omvat evenwel het verkeer van het geannexeerde gebied slechts van 1 Mei 1934 af. Wil men vergelijken, dan moet men het cijfer voor 1934 verhoogen met het verkeer van Pernis/Vondelingenplaat in Januari/April 1934. Dit vertegenwoordigde ongeveer 120 zeeschepen en 200.000 N.R.T., zoodat het vergelijkingscijfer voor 1934 18.174.000 N.R.T. wordt. Het eerste halfjaar 1935 laat dus voor het geheele jaar een achteruitgang voor Rotterdam van 760.000 N.R.T. verwachten.

Vatten wij het bovenstaande samen, dan blijken de statistieken van het scheepvaartverkeer in het eerste halfjaar 1935 noch op een verlies voor Antwerpen van een half miljoen ton, noch op een achteruitgang voor Rotterdam van eveneens een half miljoen ton te wijzen, maar op een voortgang voor Antwerpen van bijna 100.000 T. en een verlies voor Rotterdam van 760.000 N.R.T.

W. VAN LOOVEREN.

AANTEKENINGEN.

Bevordering van het toerisme in Nederland.

Het toerisme in ons land is in de laatste jaren vooral door twee oorzaken sterk getroffen, nl. door lage verblijfkosten in het buitenland tengevolge van de depreciatie van een groot aantal valuta's, die het reizen van Nederlanders in het buitenland aanmoedigt en verder door de duurte in Nederland, die de buitenlanders ervan weerhoudt ons land in grooten getale te bezoeken. Daarnaast hebben nog andere oorzaken een ongunstigen invloed geoefend, zooals bijv. de belemmering van het Duitsche toerisme naar ons land. Hoofdoorzaak blijft echter, afgezien van de al-

gemeene crisisonstandigheden, het groote verschil in prijsniveau's in goud, zooals wij reeds vroeger op grond van uitvoerige statistieken hebben aangetoond¹⁾.

Er is in dit opzicht een markante overeenstemming met het internationale goederenverkeer te constateeren. Hooge prijzen in een land bevorderen den invoer en belemmeren den uitvoer van goederen; zij stimuleeren echter tevens den uittocht van eigen bewoners en verhinderen de komst van vreemdelingen! In tegenstelling tot de interventie op het gebied van den goederenruil (invoerbelemmering door contingentteering en tarieven; uitvoerbevordering door subsidies) heeft de Regeering tot dusverre nog niet op toeristisch gebied ingegrepen. In de Millioenennota is echter een belasting op plezierreizen naar het buitenland aangekondigd (te vergelijken met verhooging van het tarief van invoerrechten), doch aan het complement van dezen maatregel, aantrekken van vreemdelingen door verlening van bijzondere faciliteiten (te vergelijken met exportsubsidies) wordt schijnbaar nog niet gedacht.

Niettemin achten wij dit punt in het algemeen belangrijker dan een belasting op plezierreizen, waartegen zeer groote bezwaren kunnen worden aangevoerd. In den laatsten tijd wordt er sterk aangedrongen op een verbetering van onze propaganda in het buitenland, waarvoor zeer veel te zeggen valt.²⁾ Hiermede moet echter gepaard gaan een streven om het reizen in ons land voor den buitenlandschen toerist goedkooper te maken. Oostenrijk biedt in dit opzicht een uitstekend voorbeeld. Daar hebben de lage prijzen en een krachtige propaganda, ondanks het ontbreken van Duitsche toeristen, tot een verbetering in het vreemdelingenverkeer geleid, die buitengewoon aanzienlijk is.³⁾

De wijze, waarop toeristische propaganda voor ons land moet worden gevoerd, is een moeilijk probleem, doch verdient in alle opzichten de belangstelling. Intusschen zouden wij in dit verband op een feit willen wijzen, dat uit een oogpunt van bevordering van toerisme belangwekkend is. In de jongste vergadering van de Vereeniging „Nederland in den Vreemde” heeft Staatsraad J. J. Rambonnet een mededeeling gedaan van den wensch van de internationale padvindersorganisatie om de Wereld Jamboree in 1937 in ons land te houden. Om het slagen van deze onderneming te verzekeren, schijnt nog een bedrag van ongeveer f 50.000 noodig te zijn. Men rekent op circa 25.000 deelnemers (waarvan 10.000 buitenlanders). De totale omzet van deze Jamboree (reiskosten, uitgaven voor het kamp, extra verteringen van de deelnemers, reis- en verblijfkosten van de buitenlandsche bezoekers) kan o.i. zeker op ruim f 1 miljoen worden geraamd⁴⁾.

De vraag, of aan een dergelijke organisatie steun verantwoord is, kan men van verschillende kanten beschouwen. Indien de agrarische steun ook in 1937 nog in denzelfden omvang zou bestaan, zou van zuiver *commercieel* standpunt een subsidie tot een be-

¹⁾ Vgl. ons artikel: „Toerisme en prijsniveau” in E.-S.B. van 15 Aug. 1934.

²⁾ In dit verband mag zeer zeker met groote voldoening gewezen worden op het artikel over Nederland en het vreemdelingenverkeer in het maandbericht van October van de Rotterdamse Bankvereeniging.

³⁾ Vgl. Oesterreichische Reise- und Verkehrsnachrichten van 7 Sept. 1935. Het aantal vreemdelingen in Oostenrijk is dezen zomer weer sterk toegenomen. Wat dit voor de Oostenrijksche volkshuishouding beteekent moge wel hieruit blijken, dat, terwijl in 1930 de inkomsten uit het vreemdelingenverkeer 20 pCt. van het passiefsaldo van de handelsbalans dekten, dit percentage in 1934 ongeveer 50 pCt. bedroeg.

⁴⁾ De Wereld Jamboree te Birkenhead (bij Liverpool) van 1929 werd bezocht door 50.000 leden van de padvindersbeweging in verschillende landen en trok 350.000 bezoekers, die van 1933 te Gödöllö (bij Budapest) 26.000 padvindere en 320.000 bezoekers.

paald bedrag uit het Landbouwcrisisfonds volkomen te verdedigen zijn. Immers, de meerdere inkomsten uit de accijnzen op levensmiddelen voor 10.000 buitenlanders, die hier 10 à 14 dagen verblijven, vormen een niet te verwaarloozen bron van inkomsten. Het blijft immers hetzelfde, of men een subsidie geeft voor een verblijf van buitenlanders (een groot deel van de deelnemers zullen natuurlijk Engelschen zijn), die hier tegen hooge prijzen onze levensmiddelen consumeren, dan wel een groot gedeelte van die levensmiddelen tegen afbraakprijzen aan het buitenland verkoopt en voor dekking van het verlies een subsidie krijgt. Doch ook de directe en indirecte inkomsten uit hoofde van het bezoek van een groot aantal vreemdelingen moeten niet worden onderschat. Prof. Glücksmann heeft daarop in zijn onlangs verschenen boek zeer duidelijk de aandacht gevestigd⁴⁾. Bovendien zouden voor dit speciale geval nog allerlei andere motieven kunnen worden aangevoerd, die niet in geld zijn te waardeeren.

Uit dit voorbeeld blijkt intusschen, dat er een object is voor het aantrekken van vreemdelingen, dat een nadere bestudeering ten volle waard is. Op het gebied van het vreemdelingenverkeer kan door allerlei instanties zeker meer activiteit worden getoond dan tot dusverre het geval is geweest.

v. d. V.

⁴⁾ Prof. Dr. Robert Glücksmann — Allgemeine Fremdenverkehrskunde. (Bern 1935; Verlag Von Stämpfli & Cie. Prijs R.M. 8).

De beteekenis van ordening van het Nederlandsche bedrijfsleven.

Ter gelegenheid van de installatie van de vaste commissie ex art. 8 van de wet op het verbindend en onverbindend verklaren van ondernemersovereenkomsten, hebben Minister Gelissen en de voorzitter van deze commissie, Prof. Dr. P. Liefstinck, redevoeringen gehouden, die zeker de aandacht verdienen. Uit deze redevoeringen is nl. gebleken, dat de Regeering aan de ordening een andere beteekenis toekent dan men in het algemeen pleegt te doen. Over het begrip ordening bestaan op het oogenblik zooveel verschillende meeningen en denkbeelden, dat ook op dit gebied „ordering” wel zeer noodzakelijk is. Dat de Regeering met bovengenoemde wet slechts een kleinen stap zet in de richting van het ingrijpen in het particuliere bedrijfsleven, wordt o.i. bevestigd door de volgende passage uit de redevoering van den Minister:

„Ordening, die ook deze wet beoogt, wil naar mijn meening niet zeggen het bedrijfsleven verankeren aan den steiger van de haven der „beati possedentes”. Ordening in den zin van deze wet moet voortkomen uit het bedrijfsleven zelf, en kan slechts dan verbindend worden verklaard, indien ze voor de economische verhoudingen in den erbij betrokken bedrijfstak overwegende beteekenis heeft of kan hebben, en het algemeen belang de verbindendverklaring eischt.

Zij, die zelf het groote voorrecht hebben gesmaakt, of nog smaken, aan het hoofd van een groot bedrijf te hebben gestaan, of te mogen staan, zullen, vooral in deze zoo veelzijdige functie in zich hebben gevoeld, of nog voelen de werking der sociale en meer individueele krachten, in iederen mensch, zij het dan ook in zeer verscheiden houding werkzaam. Zij weten ook, dat een bedrijf of onderneming slechts dan groot en krachtig kan worden, indien gesteld onder de bezielende en deskundige leiding van den eenling, van den man die geest en hart aan zijn werk heeft verpand en zich in volkomen harmonie en samenwerking met de onder hem gestelden aan zijn taak wijdt.

Individueele krachten, zoo sterk werkzaam in den echten ondernemer, hebben vele grootbedrijven doen ontstaan, waarvan wording en opkomst met gouden letters in de annalen der technische en economische geschiedenis zijn neergeschreven. Aan het ontstaan en het wezen van het grootbedrijf is dan ook altijd nauw verbonden de naam van „één man” van den stichter of leider. Men behoeft ook in ons land slechts om zich heen te zien om dit stuk geschiedenis levend voor oogen te hebben. Aan de beteekenis van het persoonlijk element mag naar

mijn meening de gebondenheid niet tornen. Goede orde-
ning zij een gereede voedingsbodem voor het immers
onmisbare particuliere initiatief. De menselijke vrijheid,
en dus ook die van den ondernemer, moet worden ge-
eerbiedigd voor zoover het algemeen belang zulks toe-
laat, en slechts dan worden beperkt als het algemeen
belang dit werkelijk eischt. Ook in een organische volks-
huishouding dient gewaakt te worden voor behoud van de
persoonlijke zelfstandigheid.

Hoe vaak ontleende de zon der sociale wetgeving haar
licht en glans aan het goed geleide grootbedrijf. Een hoog
sociaal niveau is op den duur ondenkbaar, in een econo-
misch moeras. Zoo richt de sociale rector zich vaak parallel
aan den economischen; waar zulks niet het geval was,
grijpe de overheid wetgevend in, aldus toonend, dat hare
roeping een hogere is, dan die van den „état gendarme”.

Uit het antwoord van Prof. Lieftinck blijkt, dat de
commissie bij haar besluiten zich niet alleen zal laten
leiden door de momenteele omstandigheden, doch ook
door de toekomstige ontwikkeling van het bedrijfs-
leven. Wij citeeren in dit verband de volgende
passage:

„Het is dan ook zoowel ondoelmatig als ongewenscht
bij de toepassing van deze wet de vraagstukken van een
bepaalden bedrijfstak geïsoleerd te beschouwen. De samen-
hang tusschen de verschillende bedrijfstakken is daarvoor
veel te nauw. Worden in een bepaalden bedrijfssector
maatregelen genomen, die elders reacties opwekken — en
dit is niet zelden het geval — dan kunnen de resultaten,
waarop men gehoopt heeft, volkomen worden teniet ge-
daan. Dit gevaar is te grooter, gezien het feit, dat con-
currentie zich niet alleen binnen eenzelfde bedrijfstak,
maar ook tusschen verschillende bedrijfstakken voordoet,
— zoo wanneer hun productie betrekking heeft op onder-
ling substituïerbare goederen. Dit kan beteekenen, dat
een in een bepaalden bedrijfstak gewenschte regeling prac-
tisch niet te verwezenlijken is, zonder dat maatregelen
worden genomen om de intensiteit der interindustriële
concurrentie te verminderen, waardoor tegelijkertijd het
tempo van den vooruitgang min of meer aan banden kan
worden gelegd. Ofschoon men in een wereld, waarin de
conjunctuur zulke geweldige tempoverschillen te zien geeft
als waarvan onze generatie getuige is, goed zal doen daar-
voor niet altoos terug te schrikken, zullen wij ons van
deze en dergelijke consequenties, waartoe regelend optreden
kan leiden, bij voortdurende bewust moeten zijn, niet het
minst ook in verband met de positie, welke ons land in
het internationaal verkeer inneemt.”

Behalve breedheid van blik, zal echter ook noodig zijn
perspectiefisch inzicht. De wet, waarop deze commissie
steunt, is geen crisiswet, die zoo spoedig mogelijk zal
moeten verdwijnen: zij is bestemd door haar ontwerpers
en door de meerderheid, welke haar heeft aanvaard, om
bij te dragen tot het vorm- en inhoudgeven aan de toekom-
stige maatschappelijke orde. Volgens sommigen is het een
bescheiden stap, volgens anderen reeds een zeer vergaan-
de op den weg naar een meer geordende economische
samenleving, waarvan de gestalte nog in het verschiet ver-
borgen ligt. Naar mijne meening hangt de beteekenis dezer
wet geheel af van de wijze, waarop zij zal worden toe-
gepast. Juist daarom zal het erop aankomen, dat wij bij
onze adviezen de mogelijke gevolgen van bepaalde maat-
regelen voor het economisch en maatschappelijk ontwik-
kelingsproces duidelijk in het oog trachten te vatten en
erop bedacht blijven, dat wij zorgvuldig voeling blijven
houden met de feitelijke organische tendenzen, welke zich
in de verhouding tusschen Staat en bedrijfsleven bezig
zijn te ontwikkelen. Zonder prijsgeving van de beginselen
en van de uiteindelijke doelstellingen, waarvoor wij elk
persoonlijk in het maatschappelijk leven staan, zullen wij
ons in dit opzicht moeten laten beheerschen door de over-
weging, dat het de Regeering is en moet blijven, die de
richting en het tempo aangeeft, waarin deze ontwikkeling
zal worden geleid. Deze commissie heeft dan ook naar
mijne meening niet tot taak op dit gebied bepaalde wen-
schen harerzijds bij de Regeering te propageeren, maar
zal goed doen in dit opzicht het standpunt der Regeering
als gegeven te aanvaarden en de leiding der Regeering
te volgen.”

Conjunctuurdiagnose.

*Een onderzoek betreffende de diagnose en de therapie
van excessieve cyclische fluctuaties in het
economisch leven.*

In de 14de publicatie van het Nederlandsch Eco-
nomisch Instituut van de hand van Dr. W. L. Valk
wordt een onderzoek ingesteld naar de diagnose en
de therapie van excessieve cyclische fluctuaties in
het economisch leven. De schrijver heeft zooveel
mogelijk termen gebezigd, die met het spraakgebruik
van de praktijk verband houden en slechts daar, waar
het hem onvermijdelijk voorkwam, meer theoretische
begrippen gebezigd, resp. ingevoerd. De opzet van
het werk is in hoofdzaak kwalitatief, de behandeling
van de zuiver kwantitatieve vraagstukken heeft de
schrijver zich voor een andere gelegenheid voorbe-
houden.

* * *

In den evenwichtstoestand bestaat er geen winst.
Door allerlei factoren ontstaat nu in den tijd van
goede conjunctuur een stijgende *winstvoet*, waarvan
de stijging echter op een gegeven oogenblik ophoudt
en in een daling omslaat.

De meest oorspronkelijke componenten der winst
zijn de omzetten op de consumentenmarkt en de om-
zetten van origineele productiefactoren, of, zoo men
dit liever zegt, de inkomsten van het totale bedrijfs-
leven en de kosten. De kosten kan men meten aan
de omzetten der productiefactoren (in hoofdzaak
arbeid, grond en geleend kapitaal); de kosten van
intermediaire producten — die immers met behulp
van de oorspronkelijke productiefactoren samenge-
steld zijn — mag men niet meetellen, omdat dit dub-
beltelling zou beteekenen. Wel moet men rekening
houden met het feit, dat er een zekere tijddistributie
van kosten en inkomsten is, en de voornaamste moei-
lijkheid van het bepalen van de totale maatschappe-
lijke winst is wel, uit te maken, welk deel der kos-
ten, die in heden en verleden aangewend zijn, op de
afgezette productie van een bepaald jaar moet druk-
ken. Dit vereischt een moeizaam en tijdrovend natio-
naal accountantsonderzoek, doch de schrijver is van
meening, dat dit werk het eerst noodzakelijke is, om
tot een beoordeeling van den economischen toestand te
komen. Daarnaast moet men de speciale winsten der
afzonderlijke bedrijven en bedrijfstakken bepalen,
want de gegevens, die het bedrijfsleven zelf op dit
gebied publiceert, geven ons niet voldoende houvast.

Hoewel de omvang en intensiteit van den *geldom-
loop* de neiging hebben, het winstcijfer te volgen,
met de winst te stijgen en te dalen, hebben de geld-
factoren op sommige momenten een oorspronkelijke
beteekenis, en ook, wanneer zij die niet hebben, ver-
sterken zij in hooge mate de gevolgen van een be-
paalde winstbeweging, waardoor deze veel krachtiger
wordt dan zonder het bestaan van geldfactoren het
geval zou zijn. Er is dus een kern van waarheid in
de gedachte, dat de intensiteit van onze hausses en
depressies vooral aan geldfactoren te danken is, doch
desniettemin tendeert men er toe, tegenwoordig de
geldfactoren in de conjunctuur te overschatten. Er is
een cumulatieve wisselwerking tusschen de geld-
verschijnselen en de winstbeweging.

De *winstvoet* wordt ook beïnvloed door den om-
vang van *sparen en beleggen*. De opvatting, dat deze
factoren op zichzelf de consumentenmarkt niet zou-
den schaden, is niet houdbaar. Meer sparen en inves-
teeren vermindert dan ook de winst, vooral ook, om-
dat het aantal kapitaaleenheden, waarover de totale
winst verdeeld moet worden, vermeerderd; doch, in-
dien goed geïnvesteerd wordt, kunnen deze nadeelen
gecompenseerd worden en zelfs overgecompenseerd
door het drukken van het kostencijfer. Desniettemin
is oversparen — doch evenzeer ondersparen — een
conjunctuurfactor, al zijn het vooral de onregelmatig-
heden van het spaarproces, die veel kwaad kunnen
doen. Het verband tusschen de begrippen kapitaal,
investeering, omzetten der productiefactoren en kos-

ten van productie is veel ingewikkelder dan men op het eerste gezicht zou denken. De betekenis van den interestvoet voor de conjunctuur is zeer groot, en ook de verschillen tusschen de interestvoeten voor verschillende kapitaalvormen en voor verschillende doeleinden zijn zeer belangrijk.

Een opgaande spaar- en investercurve kan een gunstig verschijnsel zijn, doch aangezien overbeleggen verminderend op den winstvoet werkt, mag men hier niet zonder meer gunstige conclusies trekken. Men zal het gehele complex van wisselwerkingen tusschen belegging en winstvoet moeten overzien, om van dezen factor een gunstige diagnose te kunnen maken. Daalt echter de curve, dan is de diagnose gemakkelijker, omdat dat altijd een ongunstig verschijnsel is, ook indien de teruggang slechts een correctie is van een te grooten vooruitgang in een vorige periode.

Het *bankwezen* oefent een sterken invloed op de conjunctuur uit, doordat het zoowel de interest als de geldschepping beïnvloedt. Ook heeft het invloed op de aanwending van het belegde kapitaal, op de distributie der geldvoorraden over het bedrijfsleven. De remmende invloeden bij de geldcreatie en de betekenis voor het om bijzondere redenen nogal gevaarlijke consumentencrediet worden nu onder de oogen gezien.

Bij de beschouwing der *internationale factoren* in de conjunctuur worden uit den aard der zaak de vraagstukken van het buitenland uitgaande deflationistische werkingen, destructies van bepaalde industrieën en de algemeene tendenzen der handelspolitiek behandeld, welke laatste vooral als een der ernstigste oorzaken van onze moderne depressies erkend wordt.

Het is niet voldoende de rentabiliteitsituatie van het handelsleven te kennen; men moet ook de *liquiditeitsfactoren* overzien, want bij een nog bevredigende rentabiliteit kunnen ongunstige liquiditeitsverschijnselen een ontijdige inzinking veroorzaken. De scheiding in den tijd van inkomsten en uitgaven, maakt het mogelijk, dat bij een bevredigende winstsituatie illiquiditeit kan ontstaan, en als dan de geldgevers niet steunen, is ook de rentabiliteitsituatie verloren. Algemeene illiquiditeit kan ontstaan, wanneer de geldstroom opdroogt tengevolge van een negatieve houding van banken en geldgevers, waardoor een verkleining van de effectieve circulatie niet te vermijden is.

Naast de winstfactoren en de geldfactoren spelen ook de *beursfactoren* een belangrijke rol. De schrijver zet uiteen, hoe de beurs stimulerend en verstorend kan werken op de geldcirculatie, op de distributie van het inkomen en op de relatieve prijsvorming van sommige goederen. Voor zoover op de beurs gekapitaliseerde waarden verhandeld worden, worden bovendien winstillusies gevoed, die geen direct verband met de realiteit hebben, en die vroeg of laat door ontuchtering gevolgd moeten worden. Het breken van een bepaalde markt is een gevaar voor andere markten en ook het ééne artikel kan het andere artikel in zijn val meesleepen. Bovendien spelen velen mede, die geen verstand hebben van de artikelen, waarom het gaat, met name op de effectenmarkt.

De effectenmarkt beïnvloedt ook het sparen en investeren en de distributie van het kapitaal. Haar bewegingen zijn voor een groot deel cumuleerend met de gevolgen van winstbeweging en beweging van omvang en intensiteit van den geldstroom, doch een beurskrach kan winstbeweging en beweging der geldfactoren schenden, hoewel de eerste breuk even goed op één der beide andere gebieden kan optreden. Omgekeerd kan ook een verbetering op de beurs geld losmaken en daardoor de situatie verbeteren.

De distributie van het kapitaal is zeer belangrijk en niet minder de wijze, waarop het aangewend wordt. Proportionaliteit is hier de norm, doch deze norm wordt vaak geschonden. Partieele overproductie treedt vaak op en is een gevaar voor het geheel, om-

dat zij aanleiding kan geven tot kapitaalverlies, tot immobilisatie van geld en tot ongunstige beursbewegingen. Gebieden van hoogen winstdruk komen echter vaak voor naast gebieden van lagen winstdruk en dan is het niet zeker, welke de gevolgen van dezen toestand voor de geldcirculatie zullen zijn. Het is hier een kwestie van elkander tegenwerkende krachten, en om het resultaat te kunnen schatten, moet men de tijd- en hoeveelheidscoëfficiënten, die hier in het spel zijn, nauwkeurig kennen. Er zijn echter ook psychologische krachten in het spel, zoodat de schatting hier wel heel moeilijk wordt.

Uitvoerig wordt dan behandeld, door welke factoren overproductie ontstaan kan en in welke mate deze factoren ook in de practijk tot het ontstaan van dit — ook voor het geheel — gevaarlijke verschijnsel bijdragen.

De auteur is van meening, dat sommige van de overproductie veroorzakende factoren in de organisatie van ons economisch leven gezocht moeten worden. Verder wordt nagegaan, hoe de tendens tot overproductie in sommige speciale gevallen werkt, en welke in het algemeen de conjunctuurbetekenis van organisatorische en politieke factoren is. Aangetoond wordt, dat ook restrictie van productie niet geheel zonder gevaar is.

De gedachte, dat de depressie een onvermijdelijk onderdeel van de conjunctuurbeweging is, wordt door den schrijver verworpen. Wanneer men geleerd zal hebben, de krachten van het economisch leven te beheerschen, zal men, volgens den schrijver, geen langdurige depressies meer hebben. Trouwens, zelfs de gedachte, dat de depressie een volkomen spiegelbeeld van de hausse zou zijn, hetgeen men zoo vaak verkondigt, blijkt niet houdbaar te zijn.

De auteur is niet optimistisch betreffende de kansen van quantitatief economisch onderzoek, en verwerpt om principieele redenen de gedachte, dat er een vaste volgorde der conjunctuurverschijnselen zou zijn. Niettemin zijn er terreinen, waarop men eenige min of meer permanente quantitatieve verbanden zou kunnen vaststellen, die misschien practisch bruikbaar zouden zijn.

Tenslotte worden de conjunctuurfactoren nog eens opgesomd en in tien groepen ingedeeld. De meest elementaire en meest belangrijke factoren blijven: winst, beweging van geldhoeveelheid en geldomloop, sparen en investeren, en de beursbewegingen. Deze meest elementaire gegevens zijn echter niet volledig bekend.

Hoewel de conjunctuur gemeten wordt aan den winsttoestand, behoeft stijgende winst (en daarmee stijgende conjunctuur) niet altijd te beteekenen stijgende volkswelvaart. Want stijgende winst beteekent een verminderend aandeel van de arbeidende klasse. Er is hier een antinomie: terwijl stijgende winst een eisch is voor de ontwikkeling van wat men een goede conjunctuur noemt, is stijgend loon een allereerste wensch van hen, die het met het volk goed meenen. De tegenstelling is echter grootendeels schijnbaar. Want ook de arbeiders hebben belang bij een goede conjunctuur, wanneer deze tenminste meebrengt een maximale tewerkstelling van arbeiders.

Het probleem der toekomst is, dien winstvoet te vinden, welke nog juist een min of meer maximale bezetting van het productie-apparaat waarborgt, en te beletten, dat de winst daarboven zou stijgen of daarbeneden zou dalen. Dit punt is geen vast punt, want het is niet uitgesloten, dat de ondernemers in de toekomst, wanneer er meer stabiele verhoudingen zijn, voor minder geld zullen willen werken en dan kan het loon stijgen, zonder de bedrijvigheid te belemmeren. Het eerste doel der conjunctuurpolitiek moet dan ook wezen *winstnormalisatie*, geen stabilisatie echter, want de omstandigheden veranderen voortdurend en het door ons gezochte maximumpunt verandert voortdurend van ligging.

Allereerst moet men een goede *diagnose* kunnen maken, en daarvoor is eerst nog veel statistisch werk noodig. Er is ook veel materiaal, dat wél beschikbaar is, doch niet in den vorm, waarin wij het zouden kunnen gebruiken. Doch aan de mogelijkheid van een behoorlijke diagnose kan niet getwijfeld worden.

Wat de *therapie* betreft, ook deze is stellig niet óñmogelijk. De auteur is van voornemen, in een later geschrift uiteen te zetten, hoe hij zich deze politiek van winstnormalisatie voorstelt.

In het bovenstaande is getracht, een indruk te geven van den inhoud van het werk. Het is uit den aard der zaak echter niet mogelijk, den inhoud van een theoretisch werk van een dergelijken omvang in eenige bladzijden juist weer te geven. Het moest blijven bij een aanduiding van de hoofdlijnen, waarlangs het betoog zich ontwikkelt, en waarbij aan vele belangrijke bijzonderheden van het in dit boek vervatte denkwerk geweld aangedaan moest worden.

De 14de publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut.

In den loop van de volgende week zal verschijnen publicatie No. 14 van het Nederlandsch Economisch Instituut, namelijk: „Conjunctuurdiagnose”, door Dr. W. L. Valk.

Men treft in dit nummer een kort résumé van deze studie. De prijs, waartegen het boek van Dr. Valk (519 pagina's) in den handel verkrijgbaar zal zijn, is f 6, gebonden in prachtband en f 5, gekartonneerd.

Voor donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut gelden de *verlaagde prijzen* van respectievelijk f 4.50 en f 3.75. Alleen donateurs en leden gelieven hun bestellingen te richten aan het Secretariaat: Pieter de Hoogweg 122, Rotterdam. Giro No. 158477.

De zichtbare suikervoorraden in de wereld.

De zichtbare voorraden per 1 Sept. zijn volgens Czarnikow:

	1935	1934	1933
	tons	tons	tons
Duitschland.....	384.000	258.000	340.000
Tsjecho-Slowakije	103.000	94.000	140.000
Frankrijk.....	392.000	204.000	241.000
Nederland	185.000	197.000	151.000
België	66.000	53.000	57.000
Hongarije.....	28.000	29.000	40.000
Polen.....	103.000	97.000	168.000
U.K. Geimp. suiker	187.000	230.000	283.000
„ Binnenl. „	31.000	38.000	25.000
Europa.....	1.479.000	1.200.000	1.445.000
V.S. Alle havens	647.000	771.000	425.000
Cubaansche havens	313.000	712.000	676.000
Cuba binnenland.....	797.000	1.262.000	1.387.000
Java	1.519.000	2.373.000	2.916.000
Totaal.....	4.755.000	6.318.000	6.849.000

INGEZONDEN STUKKEN.

HET CREDIET DER PUBLIEKE LICHAMEN EN DER HYPOTHEEKBANKEN.

(Lichtvaardige conclusies).

Mr. J. van Galen schrijft ons:

Met groote belangstelling heb ik de discussie gevolgd, welke in Uw blad heeft plaats gehad, naar aanleiding van het interessante artikel van den heer J. J. Korndorffer in Uw nummer van 11 September l.l. Ik zal mij in de zaak zelf niet mengen, maar nu de heer L. J. van den Steenhoven pogingen heeft gedaan in het jongste nummer, om het „beleggingsgehalte” van staatsschuld te toetsen, meen ik eenige opmerkingen over de wijze, waarop hij de financiële positie van den Staat en de andere Overheidslichamen beoordeelt, niet achterwege te mogen laten, temeer daar de heer Korndorffer in zijn naschrift, voor zover de heer Van den Steenhoven den ongunstigen

toestand van de Overheidsfinanciën in het licht stelt, dit niet alleen volkomen beaamt, maar er zelfs nog veel aan toe zou kunnen voegen, ter versterking van die opvatting. Ik geloof graag, dat de heer Korndorffer in zijn functie van chef van de afdeling geldbelegging van de Rijksverzekeringsbank, inderdaad nog zeer veel ongunstigs over den toestand van de Overheidsfinanciën, speciaal van de Gemeentefinanciën, zou kunnen vertellen. Maar m.i. mogen de cijfers, welke de heer Van den Steenhoven ons voorlegt, niet bekliven, daar zij een volkomen onjuisten indruk wekken van de financiële positie van den Staat en ook van andere Overheidslichamen. „Conclusies trekken is zeer gevaarlijk,” schrijft de heer Van den Steenhoven, volkomen terecht, aan het slot van zijn betoog, maar m.i. had hij, het artikel schrijvende, dit eerder moeten bedenken.

De heer v. d. Steenhoven stelt naast elkander den schuldenlast van Rijk, gemeenten en provincies in 1907 en in 1929¹⁾—1934, en daarnaast wat hij noemt, „fiscaal volksvermogen” en „fiscaal volksinkomen”. Later toovert hij dit om in „nationaal vermogen” en „nationaal inkomen”, wat totaal andere begrippen zijn. G. M. Boissevain raamde in 1891 het Nederlandsche volksvermogen reeds op f 10.7 milliard en het zal sindsdien nog wel belangrijk zijn toegenomen. Ik wil echter niet op dit punt ingaan, doch slechts erop wijzen, dat, niettegenstaande den wereldoorlog van 1914/1918, die ons land voor groote en kostbare offers stelde, de staatsschuld van het Rijk dan toch nauwelijks in verhouding tot de stijging van het „fiscaal volksvermogen” is toegenomen. En dat nog wel niettegenstaande de veranderde opvatting omtrent hetgeen tot de taak van den Staat hoort, juist sedert 1900, zeer sterk heeft doorgewerkt. Ik herinner er bijv. aan, dat de Woningwet van 1901 nog nauwelijks financiële gevolgen voor onze staatsbegroting had in 1907, toen de rente-ontvangst uit dezen hoofde nog slechts f 1406 bedroeg tegen f 26.400.000 in 1934. Het sterkst spreekt die verandering wel, wanneer ik eens naast elkander zet het totaal aan rente-ontvangsten voor het jaar 1907 en in 1934. In eerstgenoemd jaar ontving de Staat aan rente een bedrag van f 3.858.274, welk bedrag practisch gesproken geheel voortspoot uit het aandeel van Nederlandsch-Indië in de Nederlandsche Staatsschuld.

Hiertegenover stond aan rentelasten uit hoofde van de geconsolideerde Staatsschuld (die slechts 2½ en 3 pCt. rente deed) een bedrag van f 31.125.801.

Voor 1934 eischte de gewone begroting een bedrag van f 52.592.215 aan rente, waartegenover ik een bedrag van omstreeks f 47.437.000 aan rente-ontvangsten uit de verschillende hoofdstukken der middelenwet becijfer. Wanneer men dus den dienst van de oorlogsschuld, die in 1934 nog door het Leeningfonds werd gedragen, buiten beschouwing laat, dan kan ik niets anders concluderen, dan dat de financiële positie van den Staat in 1934, wat den schuldenlast en het daartegenover staande actief betreft, veel gunstiger was, dan in 1907. Wanneer ik hierbij nu nog even memoreer, dat in 1907 de Staat geen voldoende voorzieningen trof voor zijn diverse pensioen- en andere latente verplichtingen, dan geloof ik al voldoende te hebben aangetoond, dat het simpele naast elkander zetten van de staatsschuld in 1907 van f 1,1 milliard naast een geconsolideerde schuld van f 2,7 milliard in 1934, tot onjuiste gevolgtrekkingen kan leiden en tot conclusies, die inderdaad zeer gevaarlijk zijn.

Met de vlottende schuld is in mindere mate de toestand ook zoo, dat een belangrijk bedrag gedekt wordt door vorderingen. In 1907 bedroeg de vlottende schuld niet meer dan omstreeks f 20 millioen en een cijfer van f 648,6 millioen steekt hierbij wel erg sterk af. Men dient bij laatstgenoemd cijfer, dat blijkbaar ont-

¹⁾ De gunstige jaren van sterke schulddelging van 1925 (geconsol. Staatsschuld f 2.916,4 millioen) vallen dus buiten zijn opgave!

leend is aan het verslag van den Directeur van het Grootboek, in aanmerking te nemen, dat niet minder dan f 445,1 miljoen aan vorderingen hiertegenover stond, zoodat de netto-vlottende schuld voor rekening van het Rijk op ult. 1933 minder dan f 200 miljoen bedroeg. Het cijfer van 648,6 miljoen geeft dus ook een onjuisten indruk.

De hierboven reeds genoemde uitbreiding van de staatszaak heeft het totaalcijfer van de staatsbegroeting doen zwellen. De totale uitgaven voor 1907 bedroegen rond f 183 miljoen. Het overgrootste deel hiervan werd gedekt door de belastingen, nl. 143,2 miljoen. De bemoeiingen van den Staat op steeds grooter gebied hebben er nu toe geleid, dat enerzijds de staatsuitgaven wel grooter werden, maar anderzijds de staatsinkomsten uit belastingen proportioneel ook in belangrijkheid zijn gedaald, tegenover de inkomsten uit anderen hoofde. Via de begroeting loopen thans ook vele staatsdiensten, waarvan de uitgaven en de inkomsten, zoo al niet balanceeren, dan toch voor de Staatskas veel minder schrikwekkend zijn dan het uiteindelijke totaalcijfer van de begroeting voor velen blijkbaar is. Ik wil hier die uitbreiding van die staatsbemoeienis niet verdedigen; geenszins. Eerder geloof ik, dat de huidige moeilijkheden, zoowel voor den Staat als voor de andere Overheidslichamen, voornamelijk hieruit voortspruiten, dat zij te veel hooi op hun vork hebben genomen en zij zich thans moeilijk van dat teveel aan hooi kunnen ontdoen. Nu bemerk ik, merkwaardig genoeg vaak bij menschen, die op de wijze als de heer Van den Steenhoven onze staatsfinanciën beoordeelen, in den huidige tijd een zeer groote neiging om nog meer door den staat te laten doen, het terrein der staatsbemoeiing, hetzij door daadwerkelijk ingrijpen, hetzij controleerend, nog verder uit te breiden. Beide manieren kosten geld; de eerste meer, de tweede minder omdat slechts nieuwe ambtenaren worden gevraagd, maar toch tendeert dit streven steeds de staatsuitgaven te vergrooten, het eindcijfer der begroeting verder op te voeren en, — doordat men zoo'n nieuwe organisatie moeilijk weer kwijt raakt, ook al manen de economische omstandigheden tot afschaffing van zulke diensten — loopen de staatsfinanciën kans een nieuw blok aan het been er bij te krijgen.

Niet in de vermogenspositie van den Nederlandschen staat (voor zoover deze is op te maken) schuilt eenig gevaar voor onze staatsfinanciën, maar in de moeilijkheid om den staatsdienst te brengen in overeenstemming met de veranderde omstandigheden en om de „franje” — in gunstige tijden gemakkelijk te dragen — thans los te tornen.

Wie de financieele positie onzer provincies nagaat op de wijze als ik hierboven voor den staat heb gedaan, zal bemerken, dat tegenover de toeneming der leeningen een evenredige vermeerdering van de productieve bezittingen staat. Het is misschien waar, dat een enkele provincie zich op het gebied der electriciteitsvoorziening bijv., niet steeds heeft gerealiseerd, dat men daarmede het terrein der commercie betrad, dat vele risico's biedt. Het zou mij te ver voeren de provinciale financiën te analyseeren op de wijze als ik hierboven — in het kort — deed voor de staatsfinanciën, maar ik beveel den heer Van den Steenhoven de bestudeering van de betreffende statistiek in de „Jaarcijfers” aan; ik verwacht, dat hij dan tot een gunstiger oordeel zal komen.

En de gemeentefinanciën? Ja, dit is inderdaad de zwakke steen in onze overheidsfinanciën. Onze moderne gemeenten zijn — uit financieel-technisch oogpunt — feitelijk niet anders dan „slecht gekapitaliseerde openbaar-nutsbedrijven” te noemen. Slecht gekapitaliseerd, omdat zij haar handelsondernemingen uitsluitend hebben gefinancierd met obligatiekapitaal. De belastingbetaler is hier de aandeelhouder — stootblok. Die ondernemingen als gas-, electriciteits-, waterleidingbedrijven, slachthuizen, haven-inrichtingen en last not least woningbouw, ondervinden thans den druk der

omstandigheden, maar toch is de toestand der meeste gemeentebedrijven, behalve haven-inrichtingen en woningbouw, zeker niet zoodanig, dat men van een débâcle kan spreken. Wel moet worden vastgesteld, dat vele gemeenten verward zijn door de mooie winsten, welke haar openbaar-nutsbedrijven voor de gemeentelijke schatkist oprachten en zich thans moeilijk in de veranderde omstandigheden kunnen schikken.

De heer Van den Steenhoven somt echter slechts op, de toeneming van de gemeenteschulden. Dat in de opgevoerde bedragen van ca. f 2,5 milliard ook het totaal der Rijkswoningbouwvoorschotten ad ca. f 700 miljoen is opgenomen, waarvoor ook de staat heeft geleend, zoodat dit bedrag in de opgaven van den heer v. d. S. *dubbel* is vermeld, heeft hij blijkbaar niet opgemerkt. Over de productieve werken der gemeenten zwijgt hij; de diensten, welke de gemeenten uit die bedrijven verkoopen, zijn misschien thans wel wat duur, maar in ieder geval zeker niet waardeeloos. Ongetwijfeld zullen de gemeenten verliezen hebben te boeken op woningbouw, haveninrichtingen e.d.; ook hier geldt, hetgeen wij boven reeds opmerkten, dat men met *handelsondernemingen* ook *handelsrisico* loopt.

Het verwondert mij overigens, dat de heer Kordorffer geen aanleiding gevonden heeft bij de wel zeer simpele cijfers van de toeneming der gemeenteschulden een opmerking te maken. Wie immers — meer dan iemand anders, — heeft de gemeenten in de gelegenheid gesteld om gemakkelijk leeningen te sluiten? De geldbeleggende Rijkslichamen, de Rijksverzekeringsbank in het bijzonder. Ik herinner mij de zeer interessante rede van Mr. W. M. van Lanschot in de vergadering der Ver. v. Staatshuishoudkunde en de Statistiek van 1930, waarin deze bekwame financier met blijkbare bezorgdheid wees op het sterk stijgend bezit aan gemeenteleeningen van de bedoelde lichamen, nl. met f 324 miljoen in 5 jaren tijds. En behoeft ik te herinneren aan het reeds tal van jaren geleden stelling nemen van den thesaurier-generaal, Mr. Van Doorninck, tegen de door de gemeenten gevolgde financieele politiek, waarbij de geldbeleggende Rijkslichamen de behulpzame hand hebben verleend, door feitelijk *kunstmatig* het gemeentecrediet te vergrooten?

Ik mag niet meer plaatsruimte van de Redactie vragen; gaarne zou ik nog een vergelijking tusschen onze staatsfinanciën en die van andere landen, die ons door sommigen tot voorbeeld worden gesteld, als bijv. Engeland, willen maken en waarbij de balans en wat financieele positie en wat financieel beheer betreft zeer duidelijk in ons voordeel zou uitslaan. Ik geloof echter niet eens zoover behoeven te gaan, maar dat uit het bovenstaande reeds voldoende blijkt, dat beschouwingen als die van den heer Van den Steenhoven een geheel verkeerd indruk geven.

GEVOLGEN VAN INGRIJPEN IN HYPOTHECAIR CREDIET IN ONS LAND EN ELDERS.

— Mr. A. J. S. van Lier schrijft ons:

Het heeft de aandacht getrokken, dat terstond nadat het befaamde Koninklijk besluit van 12 Maart 1935 bekend was geworden, nergens meer hypotheek op landelijke eigendommen te verkrijgen waren; en eveneens, dat zoodra op 5 Juli 1935 een ontwerp van wet ten aanzien van sommige vaste lasten zich ook met de rentevoet van hypotheek en van pandbrieven bleek bezig te houden, het uitleenen van geld onder verband van hypotheek geheel tot stilstand kwam; terwijl de koersen der pandbrieven sterk daalden.

Wie nagaat, wat in het buitenland is voorgevallen, wanneer de wetgever in het gewone raderwerk van het crediet aan het veranderen trok, vindt analoge verschijnselen.

In het Geschäftsbericht 1932 van de Rheinisch-

Westfälische Boden-Credit-Bank in Köln lazen wij (reeds een paar jaar geleden) o.a.:

„Sehr ungünstig wirkte sich der zwangsweise Eingriff in die Zinsbildung aus. Der gewaltsame Eingriff durch Notverordnung erfolgte entgegen der dringlichen Abmahnung seitens aller sachlich zuständigen und unterrichteten Kreise und amtlichen Berufsvertretungen. Infolge dieser Zwangszinssenkung und der mit dieser zusammenhängenden Beunruhigung der Sparerkreise wurden unsere fast pari stehenden Pfandbriefe auf einen Kurs von 63½ % zurückgeworfen. Es wurde damit während des ganzen Jahres jede neue Beleihungstätigkeit der Hypotheken-Banken verhindert.“

In ons land is sedert 5 Juli 1935 het geheele bedrijf der hypotheekbanken tot stilstand gekomen. Niet anders dan in Duitsland. Het schijnt mij toe, dat men te voren had kunnen verwachten, dat het publiek aldus zou reageeren op een maatregel, welke het vertrouwen ondermijnt.

Aan het Verwaltingsbericht 1932 van de Gemeenschapsgruppe Deutscher Hypothekenbanken ontleen ik o.a.:

„Langfristiger Kredit erfordert Vertrauen auf lange Sicht, und gerade deshalb ist für ihn Rechtssicherheit in besonderem Masse Voraussetzung. Die nachteilige Wirkung gesetzlicher Eingriffe in langfristige Verträge besteht für die Volkswirtschaft in erster Linie in dem unvermeidlich aufkommenden Gefühl der Unsicherheit und der Zerstörung des für den Geschäftsverkehr notwendigen Vertrauens.“

„Die Notverordnung vom 8. Dezember 1931 mit der zwangsweisen Zinssenkung, dem ausserordentlichen Kündigungsrecht der Mieter, dem Moratorium für fällige Hypotheken und dem Vollstreckungsschutz ist, wie wir schon in unserem vorjährigen Bericht voraussagen mussten, zum Ausgangspunkt weiterer staatlicher Eingriffe geworden. Sie wurden überwiegend von der Rücksicht auf die Schuldnerinteressen bestimmt. Die allgemeinen Auswirkungen wurden dabei zu wenig beachtet. In einer Volkswirtschaft, die an langfristigen Kredit gewöhnt ist und ihn für tausend Zwecke braucht, deren Industrie an ungenügender Ausstattung mit Kapital krankt, deren Bauwirtschaft fast völlig brach liegt, deren öffentliche Körperschaften seit Jahren unter hohen kurzfristigen Krediten leiden, ist die Wiederherstellung eines leistungsfähigen Kapitalmarktes eine besonders dringliche staatspolitische Aufgabe.“

„Wie ausschlaggebend die Pfandbriefkurse von der Vertrauensseite her bestimmt und reguliert werden, lässt sich dahin ausdrücken, dass diese Kurse um so mehr Not leiden, je mehr Eingriffe durch Notverordnungen drohen, und um so mehr anziehen, je weiter der letzte Eingriff zeitlich zurückliegt und die Befürchtung vor neuen Zwangsmassnahmen nachlässt. Ende Juni 1932 waren trotz der dauernd beträchtlichen Pfandbriefkäufe zur Hypothekenrückzahlung die 6 %-igen Pfandbriefe auf einen Kurs von 60 % abgesunken.“

Het is niet doenlijk hier nog meer uit deze verslagen aan te halen. Laat ik tenslotte nog deze uiting vermelden:

„Gerade aus dieser Entwicklung wird deutlich, dass es für die Bereitschaft zur Anlage und für die Wahl der Anlageform weniger auf die Höhe des Zinssatzes als auf die grössere Sicherheit gegen Zugriffe und Beschränkungen ankommt.“

Niettegenstaande dergelijke ervaringen in het buitenland¹⁾ drijft men in ons land de Regeering hoe langer zoo meer denzelfden weg op; met geen andere gevolgen dan men in andere landen reeds had kunnen waarnemen.

Verscheidene schrijvers, die buiten het bedrijf der hypotheekbanken staan, hebben zich over dit bedrijf geuit met een zekerheid, alsof zij zich niet konden vergissen. Vooral wordt veel verwacht van de vermindering der „marge“ (tusschen hypotheek- en pand-

¹⁾ In de N.R.C. kwamen in 1932 en 1933 bijv. leerzame berichten voor uit Zuid-Slavië, waaruit ik (ter bekorting) slechts citeer: „Naar mate er meer beschermende maatregelen werden genomen, werd ook de mogelijkheid van crediet geringer.“ (19 April 1933) en „Binnen enkele maanden was het geheele bedrijfsleven tot stilstand gekomen en behalve alle crediet was ook elk vertrouwen verdwenen“ (22 Augustus 1933).

briefrente), welke „grootte“ voordeelen aan deze banken zou bezorgen. Deze vermindering zou dan ten goede komen aan de hypothecaire schuldenaren.

Ook hier lijkt het mij niet ondienstig melding te maken van de ondervinding elders opgedaan. Deze is o.a. te boek gesteld in het 49ste verslag van de Banco Hipotecario Nacional der Republiek Argentinië, hetwelk de vorige maand verschenen is. Op blz. 21 vindt men:

„C'était l'idée courante: Ses fonds de réserve, selon cette croyance, représentaient un patrimoine enlevé injustement au débiteur, puisque la Banque n'était pas une entité créée pour accumuler des bénéfices, mais un organisme d'intérêt public dont la fonction consistait à favoriser le développement de la richesse nationale.“

Pour ces raisons, on résolut de limiter la commission, et cette modification fut introduite dans la Loi 8.172, quoique cette mesure ne favorisa jamais ostensiblement aucun débiteur, par contre elle détermina une diminution dans l'accroissement annuel des réserves de l'Etablissement. Dans les institutions bancaires officielles, ces réserves sont indispensables, si l'on veut compter sur des organisations stables, qui ne soient pas une préoccupation constante pour ceux qui ont sous leur responsabilité la direction des finances nationales. On encourt les conséquences d'une imprévision très dangereuse lorsqu'on favorise des intérêts quoiqu'ils aient besoin de protection, si l'avance des sommes destinées à la condescendance se fait au moyen des sécurités des établissements de crédit, qui sont toujours sujets à des aléas.“

De heer Korndorffer heeft in E.-S.B. No. 1030 met nadruk betoogd, dat de gezonde toestand van het bedrijf der hypotheekbanken voor ons land „een algemeen maatschappelijk belang is van de eerste orde“ en dat deze instellingen reeds jaren tevoren sterk hadden moeten reserveeren. Hoewel dit slechts kan geschieden uit een behoorlijke marge (vooral nu), wil de geachte schrijver desondanks de marge verminderen (met eene verwijzing naar 1913!).

Ik veroorloof mij hiernaast te stellen, wat ik las in vermeld verslag van de Banque Hypothécaire Nationale van Argentinië:

„Lorsque les affaires se développent normalement, la prospérité fait oublier les années mauvaises et empêche de prévoir les contingences adverses.“

En 1910 on ne comprenait pas la nécessité pour la Banque Hypothécaire Nationale d'avoir 30.000.000 de pesos de réserves. En 1934, ceux qui régissent la Banque, ainsi que ceux qui observent de près son évolution financière, n'ont aucun doute que l'avenir de l'Institution serait incertain sans de fortes réserves et que de graves conséquences pour l'économie du pays découleraient de l'absence de réserves. Et l'on sait, en outre, que si de telles réserves étaient plus grandes que celles qu'indiquent les derniers bilans, elles ne seraient jamais excessives.“

Inderdaad! Het blijkt thans wel, dat reserves nooit te groot kunnen zijn. De regelmatige aanwas te gaan belemmeren door een maatregel, van welke de schuldenaren nimmer eenig merkbaar nut kunnen trekken, wordt in ons land van verschillende kanten aanbevolen op een oogenblik, waarop vermindering van de marge voor het bedrijf zeer gevaarlijk is geworden. Zouden wij binnenkort het Argentijnsche verslag moeten naschrijven: „Cette mesure ne favorisa jamais aucun débiteur, par contre elle détermina une diminution dans l'accroissement annuel des réserves?“

De heer Korndorffer acht ook regeeringstoezicht wenschelijk en vermindering van het aantal hypotheekbanken, waarbij hij o.a. naar Frankrijk verwijst, waar slechts ééne hypotheekbank zou bestaan, le Crédit Foncier de France. Vermoedelijk is deze naam de oorzaak, dat de geachte schrijver zich vergist; deze bank is immers geen hypotheekbank, maar een instelling voor allerlei credieten, ook aan en in Fransche protectoraten. Behalve met tal van andere transacties houdt zij zich ook bezig met het sluiten van hypotheeken en het is bekend, dat zij onder staatsstoezicht staat en hiervan . . . laten wij zeggen „de voordeelen trekt.“ Toen er eene hypotheekbank in Frankrijk werd opgericht, de Société Foncière du Nord de France, heeft „men“ deze het leven onmogelijk gemaakt door wet-

ten, welke voor de Crédit Foncier *niet* golden. De laatste was echter in hare rente-eischen veel hooger dan de nieuwe concurrente. Merkwaardig is in dit verband het bericht in het Algemeen Handelsblad van 14 April 1935, dat de voorzitter in de algemeene vergadering van aandeelhouders van de Crédit Foncier heeft medegedeeld, dat het bestuur bij de Regeering stappen had gedaan, teneinde te bewerken, dat de wet op de verlaging van rente *niet* op het bedrijf van de Crédit Foncier van toepassing zou zijn en dat *de Regeering dit verzoek had ingewilligd*.

In ons land hebben zich reeds analoge verschijnselen voorgedaan. Allerwege daalde de rente en de Regeering wil bij de wet huren, landpachten en hypotheekrenten verlagen. Zoodra echter de Overheid (gemeenten bijv.) eigenares van den grond is, wordt het verlangen geuit, dat voor deze een uitzondering moet worden gemaakt. Juist als geschied is met de onder Overheidssteun werkende Crédit Foncier de France, zien wij de Overheid hooge rente-opbrengsten eischen, wel wetende, dat wie eenmaal met haar in zee is gegaan, toch niet meer weg kan.

Bij deze — ook elders gebleken — mentaliteit van de Overheid schijnt het mij in het algemeen landsbelang verwerpelijk de Overheid te betrekken in het hypothecair crediet; afgezien nog van het feit, dat de gevolgen van hare inmenging fataal zouden zijn en haar zouden stellen voor eene aansprakelijkheid, welke haar enorme bedragen zou gaan kosten.

N a s c h r i f t. Bovenstaand artikel heeft in tweemaal zin een goede strekking. Het betoog betreffende de noodzaak van zware reserves vormt, hoewel misschien niet als zoodanig bedoeld, een versterking van mijn artikel in de E.-S.B. van 11 September jl. En eveneens kan het slechts nuttig zijn, dat de heer Van Lier nogmaals en gedocumenteerd de funeste gevolgen in het licht stelt, die kunnen voortvloeien uit een op onjuiste wijze ingrijpen van de Overheid op gebied van het crediet; het geneesmiddel kan n. l. erger zijn dan de kwaal. Minder gelukkig is de geachte Schrijver, waar hij gedeelten uit het betoog van steller dezes weergeeft.

De heer Van Lier deelt mede, dat ik, met een verwijzing naar 1913, de rentemarge wil verminderen. Echter, met betrekking tot een dergelijke vermindering, noemde ik slechts de in het bekende wetsontwerp opgenomen rentemarge van $\frac{1}{2}$ pCt. Steller dezes had n. l. in overweging gegeven, bij het invoeren van de voorgestelde wet, welke ook voor hypotheekbanken een reddingswet is, aan de Regeering de bevoegdheid te schenken zoo noodig die marge tot 0,6 pCt. te verminderen bij de hypotheekbanken, welke bij het gezondmakingsproces zouden weigeren haar financieele positie te versterken. En verder noemde het artikel van 11 Sept. jl. nog een groot aantal zeer ruime rentemarges, uit het verleden en in het heden, teneinde te doen blijken, dat de hypotheekbanken zeer goed tot het vormen van sterke reserves in staat zijn geweest en dat de „behoorlijke marge”, waarvan de heer Van Lier als zeer noodig spreekt, meer in den vorm van buitengewoon hooge winstuitkeeringen tot uiting is gekomen dan in dien van reserves, niettegenstaande den ernst der tijden en de ontvangens waar-schuwingen.

Verder brengt de geachte Schrijver het „Crédit Foncier” ter sprake en meent mij te moeten mededeelen, dat het „Crédit Foncier” een instelling is, die behalve hypotheeken ook andere credieten verstrekt. Tot die mededeeling bestaat geen aanleiding, daar mijn artikel van 11 September uitdrukkelijk vermeldde, dat het „Crédit Foncier” een uitgebreide taak vervult dan onze hypotheekbanken, terwijl ik tegelijkertijd voor ons Land de wenschelijkheid ontkende van een centralisatie als die in Frankrijk. Het noemen van het „Crédit Foncier” in het artikel van 11 September vond slechts plaats om de hopelooze versplintering van het hypotheekbankwezen in ons

Land in het licht te stellen, — 49 hypotheekbanken in ons kleine Land tegenover  en „Crédit Foncier”, bovendien met uitgebreidere taak, in het veel grotere Frankrijk, met andere woorden mogelijkheid voor ons Land van grotere concentratie en van een meer efficiënt bedrijf.

En nog brengt de heer Van Lier mijn naam in verband met het „betrekken van de Overheid in het hypothecair Crediet” en vermeldt terecht allerlei narigheid, die daaruit zou kunnen voortvloeien. Ik stelde echter slechts in het licht de wenschelijkheid van het invoeren van een openbaar hypotheektaxatieregister, zoomede van een toezicht door een „Hypotheekkamer”, in den geest van het bestaande toezicht van de Rijkspostspaarbank, doch aangevuld met een sanctie, n. l. bevoegdheid tot publicatie onder bepaalde waarborgen, zooals de Verzekeringskamer bezit met betrekking tot het Levensverzekeringswezen. Van het betrekken van de Overheid in het bedrijf is daarbij, zooals algemeen bekend, geen sprake.

De heer Van Lier, zeer verdienstelijk, waar hij de noodzaak van zeer groote reserves en het niet ingrijpen in het credietwezen door de Overheid in het licht stelt, toont zich niet in alle opzichten een goeden gids op het gebied van weergeven van anderer betoog; hetgeen niet steeds zonder bedenking is, daar de lezers een onjuisten indruk kunnen bekomen; immers men neemt bij het lezen van critiek veelal niet de moeite het oorspronkelijke artikel nog eens in te zien. Afgezien daarvan, zijn stukken als het besprokene, ook wanneer zij op zichzelf juist zijn, toch minder gelukkig in verband met hun eenzijdigheid, daar zij de zich vormende legende versterken, dat uitsluitend de Regeering verantwoordelijk zou zijn voor de heftige waardedaling der pandbrieven, terwijl zij de enorme waardedaling der hypothecaire onderpanden en de onvoldoende reserveering daartegen geheel buiten beschouwing laten. J. J. KORNDORFFER.

DE REGEERING EN HET PROBLEEM DER VASTE LASTEN.

De heer S. W. Prins schrijft ons:

In de E.-S.B. van 2 dezer wijdt Dr. H. M. H. A. van der Valk een beschouwing aan het probleem der vaste lasten, waarbij als uitgangspunt wordt genomen een uitspraak van Dr. Colijn, zooals deze in de „Handelingen” is opgenomen.

In verband met het groote belang en de actualiteit van het probleem meen ik, dat het zijn nut kan hebben nog eens nader op bedoelde uitspraak terug te komen, waarbij ik uiteraard de kwestie vanuit een andere gezichtshoek zal behandelen dan door Dr. Van der Valk werd gedaan.

Het pro- en contra van devaluatie kan hierbij geheel buiten beschouwing blijven. Voor mijn doel is het evenwel onvermijdelijk, dat de voornaamste punten van het betoog van de Regeering hier nog even worden weergegeven.

„Wat nu betreft het gelegde verband tusschen devaluatie en vaste lasten, met betrekking dan tot de verhouding tusschen productiekosten en prijzen, moet ik er op wijzen, wat ook reeds is geschied in de Memorie van Antwoord van het bezuinigingsontwerp, dat de *verhouding* tusschen productiekosten en prijzen beheerscht wordt niet door  en factor, maar door drie factoren. Die verhouding wordt beheerscht door hetgeen men moet betalen voor de grondstoffen, door hetgeen men moet betalen voor de loonen en door de vaste lasten, die op het bedrijf drukken. Aangenomen nu een oogenblik, wat ik niet toegeef, dat door devaluatie het probleem van de vaste lasten verzacht zou worden, dan staat daar toch dadelijk tegenover, dat, afgezien nog van de loonen, de grondstoffen een nadeeliger invloed op het kostencijfer zullen uitoefenen, dan de verlichting bedraagt, die voor de vaste lasten zou kunnen worden verkregen. Wanneer men voor wat men uit het buitenland aan grondstoffen betreft, meer moet betalen in verband met devaluatie, dan is het nadeel groter dan het voordeel, dat, gesteld dat het juist ware, uit de verlaging van de vaste lasten door devaluatie kan worden verkregen. Mede daarom moet de Regeering dan ook die, in de Kamer

bij herhaling gemaakte tegenstelling tusschen consequente deflatie en devaluatie als onjuist van de hand wijzen, en niet alleen als onjuist, maar als verwarring stichtend. De devaluatie geeft voor geen enkel probleem een blijvende oplossing en het probleem van de verhouding tusschen kosten en prijzen wordt veel sterker beheerscht door den uitgavenpost voor grondstoffen en loonen dan door den druk van de vaste lasten."

Het gaat hierbij in de eerste plaats om de vraag, of de vaste lasten tengevolge van devaluatie zullen verminderen. Nu is het in de practijk wel afdoende gebleken, dat ingeval van devaluatie de vaste lasten nominaal ongeveer dezelfde blijven; de beoogde verlaging kan dus alleen een vermindering van druk zijn en is dus slechts relatief, zooals ook reeds door Dr. Van der Valk werd opgemerkt.

De vermindering van den druk der vaste lasten, tengevolge van devaluatie kan slechts op twee manieren ontstaan:

A. door middel van de *verhooving* van de overige kosten, welke voor de productie noodzakelijk zijn.

B. door middel van een *toegenomen* productie, tengevolge waarvan de druk der vaste lasten per eenheid van product vermindert.

Volledigheidshalve zij hierbij aangestipt, dat in de practijk beide factoren (A. zoowel als B.) zich kunnen voordoen, alsook elkander over en weer beïnvloeden. Aan mijn betoog doet dit overigens niets af of toe; ter wille der overzichtelijkheid dien ik de beide gevallen wel afgescheiden van elkaar te beschouwen.

De vermindering is dus relatief. In geval A voltrekt zich de vermindering door middel van de verhouding tot de overige productiekosten; in geval B door middel van de verhouding tot de hoegrootheid der productie.

De Regeering nu gaat in boven weergegeven beschouwing uit van geval A.

Zij redeneert hierbij als volgt: devaluatie kan geen verlichting van vaste lasten brengen, maar gesteld, dat dit wel het geval ware, dan zou deze verlichting van geen beteekenis zijn, omdat de andere factoren, welke den kostprijs bepalen, zijn toegenomen.

Ik acht deze conclusie zeer merkwaardig, omdat juist deze toegenomen kosten der andere factoren de *uitsluitende oorzaak* vormen van de verlaging van den druk der vaste lasten (geval A).

Grooter tegenstelling in conclusie is welhaast niet denkbaar. Ik wil evenwel trachten, hiervan een verklaring te geven.

Naar mijn meening ontstaat het verschil, omdat in het betoog der Regeering geen onderscheid wordt gemaakt tusschen de gevolgen, welke devaluatie heeft, ten aanzien van de vaste lasten en de gevolgen van devaluatie voor het bedrijfsleven in zijn geheel. En toch zijn dit twee geheel verschillende gebieden, welke streng gescheiden dienen te worden, wil men het risico van verwarring vermijden.

Zooals uit het betoog van de Regeering blijkt, wordt hierin het door mij onder A genoemde geval behandeld. Men kan het geval ook anders uitdrukken: het geldt hier de relatieve vermindering van den druk der vaste lasten bij toegenomen kosten van productie, dus bij prijsstijging. Op dezelfde wijze treedt in het omgekeerde geval, dus bij prijsdaling; een vermeerdering van druk op, zooals ook door Dr. Van der Valk in zijn artikel is betoogd.

Ik meen dan ook, dat over het feit van de vermindering van druk in geval A wel geen verschil van meening zal bestaan.

De Regeering koppelt echter aan de behandeling van het door Haar gestelde probleem van den druk der vaste lasten de vraag vast, of een eventueele verlaging dier lasten nu ook gepaard gaat met „voordeel” voor het bedrijfsleven en komt hiermede op een geheel ander en veel ruimer terrein, nl. de gevolgen van devaluatie voor het bedrijfsleven in zijn geheel. Het loont evenwel de moeite Haar gedachten-gang op dit terrein nader te volgen. Teneinde het eventueele voordeel voor het bedrijfsleven te onderzoeken, richt de Regeering Haar aandacht op de productiekosten.

Zij merkt in dit verband op, dat de *verhouding* tusschen productiekosten en prijzen niet door één, maar door drie factoren wordt beheerscht en dat, tengevolge van de stijging der overige productiefactoren, voor het bedrijfsleven geen voordeel overblijft. Deze stelling lijkt mij zeer aanvechtbaar. Men kan, globaal genomen, zeggen, dat de drie door de Regeering genoemde factoren de *productiekosten* beheerschen, doch om de verhouding tusschen productiekosten en *prijzen* vast te stellen is het noodig, dat men... ook de prijzen in zijn beschouwing betreft. Over de prijzen nu wordt in het betoog van de Regeering met geen enkel woord gerept. En toch kan deze factor in een sluitend betoog niet worden gemist, omdat, indien men het voordeel voor het bedrijfsleven wil onderzoeken, nagegaan dient te worden, in hoeverre de geconstateerde verhooving van den kostprijs door eventueele prijsverhooving wordt gecompenseerd of overtroffen. Het gevolg van het feit, dat de factor „prijzen” wordt genegeerd, is dus, dat voor- of nadeel voor het bedrijfsleven niet kan worden afgemeten, (geheel afgezien nog van het feit, dat nooit via dit vermeende gebrek aan voordeel voor het bedrijfsleven een oordeel mag worden uitgesproken op een geheel ander terrein, nl. de invloed van devaluatie op de vaste lasten).

Ik hoop hiermede te hebben aangetoond, op welke wijze het inderdaad merkwaardige verschil in conclusie is ontstaan.

Om tot een juist inzicht te komen in het door de Regeering als uitgangspunt gestelde probleem, had Zij ook het onder B. gestelde geval in Haar betoog moeten betrekken. Er dient te worden onderzocht, in hoeverre de meerdere rentabiliteit van de *uitvoerbedrijven* als gevolg van devaluatie (in elk geval immers grotere opbrengst in guldens, ook bij gelijk-blijvende hoeveelheid geëxporteerde goederen), bevruchtend kan werken op de *activiteit* van het bedrijfsleven in het binnenland, waardoor via toene-mende productie een verlaging van vaste lasten per eenheid zou kunnen ontstaan (geval B.).

Mijn eindconclusie is, dat verlaging van den druk der vaste lasten in het door de Regeering behandelde geval (geval A.), onmiskienbaar is. Voorts zouden, ter verkrijging van volledig inzicht, ook de mogelijkheden van geval B. dienen te worden onderzocht. En tenslotte, indien devaluatie slechts de functie zou verrichten van het voorkomen van verdere prijsdaling, zou de met deze daling onherroepelijk verbonden toeneming van druk der vaste lasten, komen te vervallen.

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	6/12 Oct. 1935	Sedert 1 Jan. 1935	Overeenk. tijdvak 1934	6/12 Oct. 1935	Sedert 1 Jan. 1935	Overeenk. tijdvak 1934	1935	1934
Tarwe	22.030	738.482	1.074.958	—	14.876	29.555	753.358	1.104.513
Rogge	9.743	178.911	342.278	—	701	15.257	179.612	357.535
Boekweit	—	15.759	17.699	—	—	—	15.759	17.699
Maïs	10.047	621.454	737.644	250	94.726	188.470	716.180	926.114
Gerst	6.586	241.175	295.992	240	23.763	43.290	264.938	339.282
Haver	2.073	117.551	99.901	—	1.660	3.195	119.211	103.096
Lijnzaad	5.603	146.075	172.092	6.328	282.415	192.792	428.490	364.884
Lijnkoek	387	37.667	56.841	—	—	25	37.667	56.866
Tarwemeel	576	15.153	16.320	125	4.549	2.486	19.702	18.806
Andere meelsoorten	1.375	24.789	46.227	99	2.572	5.795	27.361	52.022

STATISTISCH OVERZICHT

Table with columns: GRANEN EN ZADEN (TARWE, ROGGE, MAIS, GERST, LIJNZAAD), TUINBOUWARTIKELEN (DRUIVEN, TOMATEN, BLOEMKOOL), VLEESCH (RUNDVLEESCH, VARKENS-VLEESCH). Rows show monthly data from 1925 to 1935.

1) Men zie voor de toelichting op dezen staat de nos. van 8, 15 Aug. 1928, 25 Febr. 1931 en 15 Febr. 1933. 2) Tot Jan. 1931 Hard Winter No. 2. van Jan. 1931 16 Dec. 1929 tot 26 Mei 1930 74/5 kg Hongaarsche vanaf 26 Mei 1930 tot 23 Mei 1932 74 kg Zuid-Russische, van 23 Mei 1932 tot 2 Oct. 1933 No. 2 Canada. 3) 7 Oct. 1933 Canada. Van 19 Sept. '32 tot 24 Juli '33 62/63 kg Z.-Russ. van 24 Juli '33-7 Oct. '35 64/65 kg La Plata. 4) De jaren 1928 en 1929 Broek op Langendijk. 5) 5 Oct. 6) 12 Oct.

Vervolg STATISTISCH OVERZICHT

Table with columns: MINERALEN (STEENKOLEN, PETROLEUM, BENZINE), TEXTIELGOEDEREN (KATOEN, WOL), DIVERSEN (KOE-HUIDEN, KALK-SALPETER). Rows show monthly data from 1925 to 1935.

1) Jaar- en maandgem. afger. op 1/8 pence. 2) 5 Oct. 3) 11 Oct. 4) 2 Oct. 5) 9 Oct. 6) 3 Oct. 7) 10 Oct. 8) 1 Oct. 9) 8 Oct.

AN GROOTHANDELSPRIJZEN¹⁾

Table with columns for ZUIVEL EN EIEREN (Boter, Kaas, Eieren, Koper, Loood, Tin) and METALEN (IJzer, Gieterij, Zink, Goud, Zilver). Rows list months from 1925 to 1934.

Sept. 1932 79 K.G. La Plata; van 26 Sept. 1932 tot 5 Febr. 1934 Manitoba No. 2; Tot Jan. 1928 Western; vanaf Jan. 1928 tot 16 Dec. 1929 American No. 2, van 1928 Malting; van Jan. 1928 tot 9 Febr. 1931 American No. 2, van 9 Febr. 1931 tot 23 Mei 1932 64½ K.G. Zuid-Russische. Van 23 Mei—19 Sept. 1932 No. 3 10 Oct. 9) 10 Oct. 10) 4 Oct. 11) 11 Oct.

AN GROOTHANDELSPRIJZEN.

Table with columns for BOUWMATERIALEN (Vurenhout, Steenen) and KOLONIALE PRODUCTEN (Cacao, Copra, Koffie, Rubber, Suiker, Thee). Rows list months from 1925 to 1934.

Alle Pondennoteringen vanaf 21 Sept. '31 zijn op goudbasis omgerekend; de Dollarnoteringen vanaf 20 April '33 zijn in verhouding van de depreciatie van den Dollar t.o.v. den Gulden verlaagd.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 14 October 1935.

Activa.		
Binnenl. Wis- (Hfdbk. f 47.320.547,29 sels, Prom., Bijbkn. „ 2.214.540,38 enz. in disc. Ag.sch. „ 4.453.333,09	f	53.988.420,76
Papier o. h. Buitentl. in disconto	„	—
Idem eigen portef. f 1.074.500,—	„	1.074.500,—
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel. „	„	—
Beleeningen (Hfdbk. f 107.596.312,32 ¹⁾ incl. vrsch. Bijbkn. „ 7.316.597,43 in rek.-crt. Ag.sch. „ 43.647.047,31 op onderp. f 158.559.957,06	„	—
Op Effecten f 152.254.497,44 ¹⁾	„	158.559.957,06 ¹⁾
Op Goederen en Spec. „ 6.305.459,62	„	15.000.000,—
Voorschotten a. h. Rijk	„	15.000.000,—
Munt, Goud f 132.097.020,—	„	—
Muntmat., Goud „ 429.717.031,56	„	—
f 561.814.051,56	„	—
Munt, Zilver, enz. „ 20.332.913,72	„	—
Muntmat., Zilver „	„	—
„	„	582.146.965,28 ¹⁾
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfondsen	„	39.591.084,58
Gebouwen en Meub. der Bank	„	4.600.000,—
Diverse rekeningen	„	9.007.791,85
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/32, S.No. 221) „	„	15.486.148,55
f	„	879.454.868,08
Passiva.		
Kapitaal	f	20.000.000,—
Reservefonds	„	4.049.884,01
Bijzondere reserve	„	5.675.000,—
Pensioenfondsen	„	9.895.398,89
Bankbiljetten in omloop	„	795.949.970,—
Bankassignatiën in omloop	„	177.720,77
Rek.-Cour. { Het Rijk f saldo's: { Anderen „ 40.236.756,61	„	40.236.756,61
Diverse rekeningen	„	3.470.137,80
f	„	879.454.868,08

Beschikbaar metaalsaldo f 248.700.752,94
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is „ 621.751.880,—
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht

1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) f 71.153.775,—
2) Waarvan in het buitenland f 57.409.755,36

Voornameposten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings perc.
	Munt	Muntmat.				
14 Oct. '35	132097	429.717	795.950	40.414	248.701	± 70
7 „ '35	132097	423.640	805.778	34.090	241.226	69
25 Juli '14	65.703	96.410	310.437	6.198	43.521	54

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-promessen rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse rekeningen ¹⁾
14 Oct. 1935	53.988	10.000	158.560	1.074	9.008
7 „ 1935	56.392	10.000	170.571	1.074	4.098
25 Juli 1914	67.947	—	61.686	20.188	509

1) Onder de activa.

JAVASCHE BANK.

Data	Goud	Zilver	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. metaal-saldo
12 Oct. '35 ²⁾	102.980		166.840	18.060	29.020
5 „ '35 ²⁾	103.700		165.990	18.860	29.760
14 Sep. 1935	85.017	22.938	167.866	22.209	31.924
7 „ 1935	85.017	23.840	169.257	21.342	32.617
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634	4.842

Data	Wissels. buiten N.-Ind. betaal.	Dis- conto's	Beleeningen	Diverse rekeningen ¹⁾	Dek-kings-percentage
12 Oct. '35 ²⁾	1.890	81.810		10.070	56
5 „ '35 ²⁾	2.500	80.110		10.290	56
14 Sep. 1935	2.180	11.031	60.856	10.509	57
7 „ 1935	2.041	11.085	60.324	10.734	57
25 Juli 1914	6.395	7.259	75.541	2.228	44

1) Sluitpost activa. 2) Cijfers telegrafisch ontvangen.

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Banking Departm.	Other Securities	
				Disc. and Advances	Securities
9 Oct. 1935	194.464	402.116	51.557	17.619	11.848
2 „ 1935	194.434	402.033	51.609	17.252	11.597
22 Juli 1914	40.164	29.317		33.633	

Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. 1)
			Bankers	Other Accounts		
9 Oct. '35	85.495	35.991	75.078	38.596	52.348	34,9
2 „ '35	82.520	25.453	80.875	39.135	52.401	36,0
22 Juli '14	11.005	14.736	42.185		29.297	52

1) Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

BANK VAN FRANKRIJK.

Data	Goud	Zilver	Te goed in het buitenl.	Wis-sels	Waarv. op het buitenl.	Beleeningen	Renteloos voorschot v. d. Staat
4 Oct. '35	72.093	684	23	8.886	1.225	4.825	3.200
27 Sept. '35	71.952	706	8	9.285	1.225	4.499	3.200
23 Juli '14	4.104	640	—	1.541	8	769	—

Data	Bons v. d. zelfst. amort. k.	Diver-sen ¹⁾	Circulatie	Rekg. Courant		
				Staat	Zelfst. amort.k.	Particulieren
4 Oct. '35	5.800	2.569	83.337	86	2.872	10.103
27 Sept. '35	5.800	2.412	82.399	79	2.972	10.848
23 Juli '14	—	—	5.912	401	—	943

1) Sluitpost activa.

DUITSCHER RIJKSBANK.

Data	Goud	Daarvan bij buitenl. circ. banken ¹⁾	Deviezen als goud-dekking geldende	Andere wissels en cheques	Beleeningen
7 Oct. 1935	94,3	29,4	4,5	3.964,5	49,8
30 Sept. 1935	94,8	29,4	5,5	4.143,6	73,1
30 Juli 1914	1.356,9	—	—	750,9	50,2

Data	Effec-ten	Diverse Activa ²⁾	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
7 Oct. 1935	347,2	660,3	4.004,7	690,2	268,7
30 Sept. 1935	345,9	644,6	4.143,4	773,9	258,2
30 Juli 1914	330,8	200,4	1.890,9	944,—	40,0

1) Onbelast. 2) W.o. Rentenbankscheine 7 Oct., 30 Sept., resp. 23, 11 mill.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (in Belga's).

Data	Goud		Munt en diversen		Binnen-en buitenlandische wissels		Beleeningen op Belgische Staatsfondsen		Voorschot aan den Staat		Overheids-fondsen		Circulatie	Rekg. Crt.	
	Munt en metaal		Munt	Diversen	Binnen-	Buitenland-	Belgische	andere	aan den Staat				Schatkist	Partic.	
10 Oct. 1935	3.471	54	1.372	117	162	40	4.217	18	972						
3 „ 1935	3.434	56	1.349	122	162	40	4.196	17	942						

FEDERAL RESERVE BANKS.

Data	Goudvoorraad			Wissels		
	Totaal bedrag	Goud-certifi-caten ¹⁾	„Other cash” ²⁾	In her-disc. v. d. member banks	In de open markt gekocht	
25 Sept. '35	6.571,2	6.551,1	223,6	9,5	4,7	
18 „ '35	6.571,6	6.551,1	218,0	9,6	4,7	

Data	Belegd in U. S. Gov. Sec.	F. R. Notes in circula-tie	Totaal Depo-sito's	Gestort Kapitaal	Goud-Dek-kings-perc. ³⁾	Algem. Dek-kings-perc. ⁴⁾
25 Sept. '35	2.430,2	3.430,2	5.609,5	130,9	75,2	—
18 „ '35	2.430,3	3.426,8	5.605,0	131,6	75,2	—

1) Deze certificaten werden door de Schatkist aan de Reserve Banken gegeven voor de overname van het goud, toen de \$ op 31 Jan. '34 van 100 op 59.06 cents werd gedevalueerd.
2) „Other Cash” does not include Federal Reserve Notes or a Bank's own Federal Reserve bank notes.
3) Verhouding totalen goudvoorraad tegenover opeischbare schulden: F. R. Notes en netto deposito. 4) Verhouding totalen voorraad muntmateriaal en wettig betaalmiddel tegenover idem.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Data	Aantal leening.	Dis- conto's en beleen.	Beleg-gingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal depo-sito's	Waarvan time deposits
18 Sept. '35	—	7.465	11.619	3.947	21.307	4.408
11 „ '35	—	7.460	11.215	4.163	20.987	4.386

De posten van De Ned. Bank, de Javasche Bank en de Bank of Eng-land zijn in duizenden, alle overige posten in miljoenen van de be-treffende valuta.